
Ervaren discriminatie bij Vlaamse jongeren: een situatieschets

---

Ad Hoc onderzoeksnota December 2016

Filip Van Droogenbroeck, Bram Spruyt, Laora Mastari en Jessy Siongers

**¹ Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR
Vrije Universiteit Brussel**

Inhoudstafel

Inhoudstafel	2
1 Executive summary.....	3
2 Inleiding: ervaren discriminatie in een samenleving van minderheden.....	5
3 Subjectief ervaren discriminatie.....	6
3.1 Hoe ervaren discriminatie meten?	8
3.2 Ervaren discriminatie in Vlaanderen: wat leert voorgaand onderzoek? .	10
4 Gebruikte databanken	13
5 Analyse	16
5.1 Ervaren discriminatie: de bevolking in zijn geheel	16
5.1.1 Vlaanderen gesitueerd: regionale variatie in ervaren (groeps)discriminatie	17
5.1.2 Etnisch-culturele discriminatie gesitueerd	19
5.1.3 Jongeren gesitueerd.....	20
5.1.4 Gepercipieerde discriminatie op basis van geloof, taal of huidskleur bij Vlaamse jongeren in het algemeen	21
5.2 Ervaren discriminatie bij jongeren met een migratieachtergrond	23
5.2.1 Algemene prevalentie.....	23
5.2.2 Verschillen naar levensbeschouwing.....	24
5.3 Verschillen naar herkomst.....	27
5.4 Een multivariate analyse	29
5.5 Gevolgen van ervaren discriminatie	31
5.5.1 Inzichten op basis van de bestaande literatuur	32
5.5.2 Gepercipieerde discriminatie en welzijn op basis van de JOP-data ..	38
6 Besluit.....	42
7 Bijlage.....	46
8 Literatuur	47

1 Executive summary

De Vlaamse samenleving wordt steeds meer divers. Naast opportuniteiten brengt die evolutie ook grote uitdagingen met zich mee. Eén daarvan is dat ondanks alle geleverde inspanningen sommige mensen nog steeds ongelijk behandeld worden omwille van hun taal, huidskleur, etniciteit, herkomst, levensbeschouwelijke overtuiging, gender, leeftijd, seksuele oriëntatie, enz. ... Een samenleving tracht dergelijke vormen van discriminatie weg te werken door het stellen van deze handelingen strafbaar te maken, maar vooral ook door via onderwijs, vorming en media haar burgers meer tolerant en verdraagzaam te maken ten aanzien van verschillen. Ondanks de vele energie die wordt geïnvesteerd in het wegwerken van discriminatie en de successen die zonder twijfel op dit terrein ook geboekt worden, blijft een gedeelte van de inwoners geconfronteerd met ongelijke behandeling omwille van hun vermeend 'anders' zijn. Het monitoren van het voorkomen van dergelijke ervaringen is een onmisbaar element in de strijd tegen discriminatie.

Tegen die achtergrond maakt dit rapport een situatieschets van de verspreiding van het gevoel gediscrimineerd te worden omwille van zijn geloof, taal of huidskleur bij Vlaamse jongeren. We steunen daarbij in hoofdzaak op gegevens uit de meest recente JOP-monitoren (De JOP-monitor III en twee JOP-stedenmonitoren) die door het JeugdOnderzoeksPlatform verzameld werden. Deze data worden aangevuld met een literatuuroverzicht van onderzoek dat de gevolgen van ervaren discriminatie onderzocht.

De empirische analyses leiden naar volgende algemene bevindingen:

- In het algemeen en gebaseerd op een aselechte steekproef rapporteerde in 2013 15,2% van de Vlaamse jongeren tussen 14 en 30 jaar minstens één keer slecht behandeld te zijn geweest omwille van zijn/haar geloof, taal of huidskleur.
- Dat algemene percentage verhult grote verschillen naargelang de sociale achtergrond van jongeren. Bij jongeren met een migratieachtergrond, rapporteert 43% zich minstens één keer gediscrimineerd te hebben gevoeld; 23% geeft aan zich meerdere keren gediscrimineerd te hebben gevoeld en 6,8% vaak.

- Gepercipieerde discriminatie omwille van geloof, taal of huidskleur ligt in Vlaanderen het hoogst bij moslimjongeren: 51% van de moslimjongeren in Vlaanderen rapporteert zich minstens een keer omwille van zijn/haar geloof, taal of huidskleur gediscrimineerd te hebben gevoeld.
- Jongens voelen zich vaker gediscrimineerd omwille van hun geloof, taal of huidskleur dan meisjes. Bij jongeren met een migratieachtergrond bedraagt het verschil bijna 8 procentpunten (46,9% versus 39,0%).
- Bij jongeren met een migratieachtergrond neemt de frequentie waarin men discriminatie ervaren heeft toe met de leeftijd, van 37,1% (14-18 jaar) over 41,6% (19-24 jaar) tot 48,5% (25-30 jaar).
- *Indien we focussen op de jongeren uit de 2de en 3de graad secundair onderwijs* laten de JOP-schoolmonitoren toe verschillen naar de specifieke herkomst van jongeren met een migratiegeschiedenis te bestuderen. Deze gegevens tonen dat jongeren met Afrikaanse roots het meest rapporteren discriminatie te hebben ervaren: 65% ervoer minstens een keer discriminatie omwille van zijn/haar geloof, taal of huidskleur. In lijn met eerdere bevindingen bij volwassenen, vinden we dat jongeren met Marokkaanse roots (56%) vaker discriminatie ervaren dan jongeren met een Turkse achtergrond (43%).
- De ervaring zich gediscrimineerd te voelen omwille van geloof, taal of huidskleur gaat samen met een reeks negatieve uitkomsten betreffende het algemeen welbevinden, sociaal netwerk en het slachtofferschap van criminaliteit. De vastgestelde verbanden blijken evenwel niet heel sterk en over de verschillende databanken ook niet altijd consistent te zijn. Wel duidelijk is dat over het algemeen het gevoel zich gediscrimineerd te voelen omwille van geloof, taal of huidskleur ingebed is in een breder web van problemen en een verminderd persoonlijk welzijn.

Samengevat tonen de resultaten dat gepercipieerde discriminatie omwille van geloof, taal en huidskleur onder Vlaamse jongeren geen marginaal probleem is. Terwijl in steden als Antwerpen, Gent en Brussel het aandeel jongeren zonder migratieachtergrond onder de 50 procent zakte, blijkt bijna de helft van de jongeren mét migratieachtergrond zich wel eens gediscrimineerd te hebben gevoeld. Die cijfers illustreren de nood om deze problematiek te blijven monitoren.

2 Inleiding: ervaren discriminatie in een samenleving van minderheden.

'Jongeren kunnen op een tolerante wijze omgaan met verschillen in gender, seksualiteit, etniciteit,....'. Zo las een van de doelstellingen van de vakoverschrijdende eindtermen 'Opvoeden tot Burgerschap' zoals ze tot 2010 bestonden¹. Van onderwijs wordt tot op heden verwacht dat het doorheen alle vakken en activiteiten werkt aan het wegwerken van vooroordelen en discriminatie. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat het monitoren van het voorkomen van vooroordelen bij Vlaamse jongeren al van bij de start van het JeugdOnderzoeksPlatform op veel onderzoeks aandacht kon rekenen (zie bv. Elchardus, 2011, 2012; Siongers, 2010, 2011a, 2011b, 2013, 2014; Vanhoutte, 2007). De resultaten van dat vooroordeel, discriminatie, bleven echter tot nog toe veel meer uit de schijnwerpers. Dit rapport tracht die leemte ten dele weg te werken.

Concreet maken we een sociografie van ervaren discriminatie omwille van geloof, taal of huidskleur bij Vlaamse jongeren. Volgende onderzoeksvragen staan daarbij centraal:

1. In welke mate ervaren jongeren in Vlaanderen en Brussel discriminatie?
2. In welke mate ervaren jongeren in Vlaanderen en Brussel discriminatie naar gelang de groep waartoe ze behoren (geslacht, leeftijd, levensbeschouwing en etnische achtergrond)?
3. Wat zijn de gevolgen van ervaren discriminatie?

We beantwoorden die vragen tegen de achtergrond van een samenleving die steeds diverser wordt en waar gepercipieerde discriminatie omwille van geloof, taal of huidskleur dus ook een steeds grotere groep kan treffen² (Van den Broucke et al., 2015). Een van de opmerkelijkste bevindingen uit de meest recente JOP-

---

¹ In de vernieuwde vakoverschrijdende eindtermen van 2010 is deze formulering niet meer opgenomen, maar de essentie van de vakoverschrijdende eindtermen bleef op dit punt wel dezelfde.

² Daarmee willen we uiteraard niet zeggen dat discriminatie in een homogene samenleving niet ernstig zou zijn.

schoolmonitor is inderdaad dat in de steden Antwerpen, Gent en Brussel³ het percentage jongeren dat aangeeft dat zijzelf, hun ouders en de grootmoeder langs moederszijde in België geboren zijn nog slechts 41,8 procent van de bevroegde populatie bedraagt (Cops, 2015: 201)⁴. In deze steden bestaat met andere woorden geen meerderheidsgroep meer. Zij zijn steden van minderheden geworden.

In het vervolg van dit rapport verduidelijken we eerst waarom we focussen op gepercipieerde discriminatie en hoe we deze precies meten. Na het presenteren van de data volgen de beschrijvende analyses die tonen hoeveel jongeren in Vlaanderen zich gediscrimineerd voelen en welke jongeren zich precies gediscrimineerd worden. Deze sectie wordt gevolgd door een combinatie van een literatuurstudie met empirisch onderzoek die gewijd is aan de gevolgen van gepercipieerde discriminatie. In het besluit reflecteren we over de onderzoeksbevindingen en reiken we pistes aan voor verder onderzoek.

3 Subjectief ervaren discriminatie

Discriminatie wordt doorgaans gedefinieerd als het ongelijk behandelen van personen omdat zij behoren tot een bepaalde groep of tot een bepaalde groep worden gerekend (Dijker & Koomen, 2007; SCP, 2014). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen objectieve en subjectieve discriminatie (Paradies, 2006). Bij objectieve discriminatie is het verschil in behandeling op basis van irrelevante kenmerken vast te stellen. Een klassiek voorbeeld is een situatie waarbij een immobiliënkantoor een appartement te huur heeft, een afspraak maakt met een blanke klant om het appartement te bezichtigen en gelijktijdig een zwarte klant de boodschap geeft dat het appartement reeds verhuurd is. Het selectief weigeren van jongeren aan een discotheek met de mededeling 'de zaal is uitverkocht' of het bewust laten wachten van ouders van allochtone origine bij de

---

³ In Brussel wordt de JOP-schoolmonitor alleen afgenomen in scholen van het Nederlandstalig onderwijs. Indien we in dit rapport naar Brussel verwijzen bedoelen we dus leerlingen die secundair onderwijs volgen in het Nederlandstalig onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

⁴ Ter vergelijking: Voor heel Vlaanderen bedraagt dit percentage 78,2%.

inschrijvingen in scholen, zijn andere voorbeelden waarover kranten en andere media af en toe rapporteren.

Het is bijzonder moeilijk nauwkeurig te bepalen hoe vaak dergelijke vormen van discriminatie voorkomen. De cijfers die beschikbaar zijn op basis van de discriminatiemeldpunten bij de politie en het Interfederaal Gelijkekansencentrum (UNIA) vormen waardevolle informatie maar schetsen een onvolledig beeld van de omvang van ervaren discriminatie. Registratiegegevens zijn immers afhankelijk van de vrijwillige melding van ervaren discriminatie en een aanzienlijk deel van die ervaringen, ook als ze zeer ernstig zijn, wordt nooit gemeld (Torrekens et al., 2015). Ervaringen die wel gemeld worden, worden bovendien niet noodzakelijk effectief erkend als 'discriminatie'⁵.

In dit rapport focussen we daarom niet zozeer op de feitelijke, geregistreerde discriminatie maar wel op *subjectief aangevoelde discriminatie*. Centraal staan de ervaringen van jongeren zelf ongeacht of deze al dan niet voldoen aan de wettelijke vereisten om van feitelijke discriminatie te kunnen spreken (Neto, 2006). De keuze om te focussen op gepercipieerde discriminatie is vooral ingegeven door de vaststelling dat dergelijk gevoel duidelijk identificeerbare negatieve gevolgen heeft (zie verder in dit rapport voor een literatuuroverzicht). Dat is mogelijk in het bijzonder het geval bij jongeren aangezien zij volop bezig zijn met het ontwikkelen van hun zelfbeeld en (sociale) identiteit. Kenmerkend aan identiteitsvorming is dat het in dialoog met anderen gebeurt. Om te bepalen wie we zijn, gaan we sterk af op de verwachtingen die anderen ten aanzien van ons stellen (e.g., Erikson, 1994). Het spreekt voor zich dat het ervaren van discriminatie op dat proces een grote impact kan hebben. Daar komt nog bij dat ervaringen van discriminatie zich vaker voordoen in contexten die voor mensen nieuw zijn en/of bij transitie momenten (bv., het zoeken van een nieuw huis, een

---

⁵ In de bevoegde anti-discriminatiewetgeving wordt een onderscheid gemaakt tussen 19 zogenoemde 'beschermde criteria' of gronden van discriminatie. Een discriminatiegrond is het kenmerk waarop men zich gediscrimineerd voelt. Daarnaast kan discriminatie zich voordoen in verschillende maatschappelijke domeinen of terreinen bv.: werk, onderwijs, media, samenleving, politie en justitie, goederen en diensten, enzovoort. De hierboven beschreven complexiteit van discriminatie geeft aan dat er uiteenlopende wijzen zijn om discriminatie te meten.

job, een stageplaats, enz.). Jongeren bevinden zich gemiddeld genomen vaker in dergelijke situaties.

3.1 Hoe ervaren discriminatie meten?

Het voorkomen van ervaren discriminatie kan op verschillende manieren gemeten worden. Het is belangrijk die manieren kort te bespreken omdat de meetwijze een impact heeft op de hoeveelheid gerapporteerde gepercipieerde discriminatie.

Een eerste meetwijze is zoals zonet verduidelijkt door middel van registratiegegevens bij meldpunten. Het gaat dan om vrijwillige meldingen van discriminatie. Volgens het laatst beschikbare jaarverslag over discriminatie bij UNIA werden in 2015 - 4554 meldingen van discriminatie geregistreerd (UNIA, 2016). In 2014 waren dat er 4627. De belangrijkste gronden⁶ voor discriminatie die gemeld werden bij UNIA waren raciale gronden, geloof of levensbeschouwing, en handicap of gezondheidstoestand. Zoals eerder verduidelijkt is de belangrijkste beperking van deze cijfers echter dat ze slechts een deel van de ervaren discriminatie dekken.

Surveygegevens bieden een meer laagdrempeligere mogelijkheid om ervaren discriminatie te melden. Het zijn dergelijke gegevens waarop dit rapport steunt. Maar ook binnen het surveyonderzoek wordt ervaren discriminatie op verschillende wijzen gemeten. Een eerste wijze focust op *collectief* ervaren discriminatie (bv. Hoe vaak ervaren mensen van Turkse herkomst in België als groep oneerlijke behandeling wegens hun herkomst of achtergrond?). Deze methode steunt onder meer⁷ op de idee dat dergelijke formulering voor respondenten als minder bedreigend overkomt terwijl we weten dat het antwoord van respondenten op zo'n vraag toch sterk gekleurd is door hun persoonlijke ervaringen. In die zin tracht men de persoonlijke ervaringen via een omweg te meten⁸.

---

⁶ UNIA is niet bevoegd voor discriminatie op grond van gender, taal, of syndicale overtuiging.

⁷ Groepsdiscriminatie wordt ook gemeten omdat men ervan overtuigd is dat indien gepercipieerde discriminatie een deel wordt van de collectieve beleving van de samenleving dit zelfstandige effecten heeft ongeacht de persoonlijke ervaringen.

⁸ Het is geweten dat collectieve gepercipieerde discriminatie doorgaans hoger ligt dan de persoonlijk ervaren discriminatie (Ruggiero, 1999).

In andere gevallen peilt men rechtstreeks naar de *persoonlijk* ervaren discriminatie. In dat geval zijn er opnieuw twee mogelijkheden. Soms vraagt men respondenten eerst of ze zich ooit gediscrimineerd voelden en vervolgens op welke grond die ervaren discriminatie plaatsvond (o.a., SCP, 2014; Vandezande, Fleischman, Baysu, Swyngedouw & Phalet, 2009). Een andere methode peilt rechtstreeks naar ervaren discriminatie op basis van een specifieke grond zoals geslacht, etniciteit, leeftijd, enz. In de data van de JOP-monitoren waarop dit rapport steunt, wordt gebruik gemaakt van deze laatste methode. Wij bestuderen de antwoorden op de vraag of jongeren in het verleden ooit slecht behandeld werden omwille van hun geloof, taal of huidskleur. Tussen die drie gronden maken we verder geen onderscheid⁹.

Zoals eerder aangegeven is het belangrijk voor ogen te houden dat de verschillende methoden om ervaren discriminatie te meten niet noodzakelijk hetzelfde meten en bijvoorbeeld ook tot verschillende percentages betreffende het voorkomen van ervaren discriminatie leiden. Het verschil tussen de laatste twee surveymethoden kan het best geduid worden via de notie van de 'saillantie' van identiteiten en ervaringen (Turner, 1984). Eenvoudig gesteld verwijst saillantie naar de mate waarin een identiteit of een ervaring voor mensen belangrijk is. Mensen hebben verschillende sociale identiteiten (gender, leeftijd, opleidingsniveau, etniciteit, huidskleur, levensbeschouwelijke overtuiging, enz.). Ze verschillen echter in de mate waarin ze belang hechten aan die kenmerken of gevoelig zijn voor verwijzingen ernaar. Bij het bevragen van mensen is het echter mogelijk dat de vragenlijst zelf die kenmerken of ervaringen saillant maakt (Spruyt & Van Der Noll, 2016; Transue, 2007). Dat is bijvoorbeeld het geval indien men zeer bewust vraagt aan mensen of ze ooit al eens gediscrimineerd werden omwille van hun gender, geloof, etniciteit, enzovoort. Op dat moment worden respondenten aangezet om heel specifiek aan één kenmerk te denken. Het kenmerk wordt in die zin saillant gemaakt. Onderzoek op basis van deze vraag, heeft overtuigend getoond dat bepaalde groepen zich op verschillende gronden

---

⁹ Het onderscheiden van de precieze gronden zou uiteraard interessant zijn. Bij de opmaak van de JOP-vragenlijsten dienen echter altijd keuzes gemaakt te worden met betrekking tot de graad van detail waarin bepaalde fenomenen gemonitord worden. Aangezien de JOP-monitor een algemeen monitorinstrument is, werd voor deze vraag de keuze gemaakt te focussen op de algemene ervaring van discriminatie op etnisch-culturele gronden.

gediscrimineerd voelen (SCP, 2014). Zo voelen Marokkaanse of Turkse moslims in Nederland zich zowel omwille van hun etniciteit als geloof gediscrimineerd. Aangezien etniciteit en geloofsovertuiging sterk gerelateerd zijn aan elkaar voor Turkse en Marokkaanse moslims kan dit leiden tot een zekere over-rapportering van ervaren discriminatie. Wanneer er echter in het algemeen gevraagd wordt of iemand ongelijk behandeld is geweest omwille van geloof, geslacht, enzovoort dan herinnert de respondent mogelijk alleen die ervaringen die een sterke indruk hebben nagelaten. Hier schuilt dan weer een gevaar van mogelijke onderrapportering van ervaren discriminatie net doordat de verschillende sociale identiteiten niet saillant worden gemaakt. Voor dit rapport is het van belang te onthouden dat we steunen op een indicator die veeleer geassocieerd wordt met over- dan wel onderrapportering van ervaren discriminatie.

3.2 Ervaren discriminatie in Vlaanderen: wat leert voorgaand onderzoek?

Grootschalig kwantitatief onderzoek naar ervaren discriminatie (bij jongeren in) Vlaanderen is relatief schaars. Hieronder bespreken we kort de resultaten van de meest gekende recente studies naar het fenomeen. Zij vormen de achtergrond waartegen we later de eigen empirische bevindingen interpreteren.

In een onderzoek naar de ervaren discriminatie bij Turkse en Marokkaanse tweede generatiemigranten in Brussel en Antwerpen gaf 66% van de Turkse mannen, 55% van de Turkse vrouwen, 78% van de Marokkaanse mannen, en 65% van de Marokkaanse vrouwen aan dat ze zich wel eens ongelijk behandeld hebben gevoeld of vijandigheid hebben ervaren vanwege hun herkomst of achtergrond (Vandezande, Phalet & Swyngedouw, 2011; zie ook Alanya, Swyngedouw, Vandezande & Phalet, 2015)¹⁰. Ter vergelijking: voor respondenten van Belgische afkomst bedroeg dit 22% voor vrouwen en 38% voor mannen. Marokkaanse mannen ervaren in beide steden de meeste discriminatie. Vrouwen met een migratieachtergrond ervaren beduidend minder discriminatie dan mannen met een migratieachtergrond, een vaststelling die ook in ander onderzoek wordt gemaakt

---

¹⁰ Vergelijkend onderzoek toont dat in Europa gepercipieerde discriminatie bij mensen met Marokkaanse roots consistent hoger ligt in vergelijking met mensen met een Turkse afkomst (André & Dronkers, 2016).

(zie verder). In dit onderzoek werd een onderscheid gemaakt tussen zes discriminatiegronden¹¹. Voor alle groepen was etnische herkomst de vaakst genoemde reden voor persoonlijk ervaren discriminatie (uitgezonderd autochtone vrouwen die het vaakst een andere reden opgaven). Ongeveer 37% van de Turkse mannen, 42% van de Marokkaanse mannen, 44% van de Turkse vrouwen en 46% van de Marokkaanse vrouwen gaf etnische herkomst aan als basis voor discriminatie. Naast etnische herkomst werd huidskleur vooral door Turkse en Marokkaanse mannen genoemd als discriminatiegrond. Ook godsdienst wordt als beweegreden voor discriminatie ervaren maar dit kwam vaker voor bij allochtone vrouwen dan bij mannen met dezelfde etnische achtergrond.

De Migratie- en integratiebarometer van 2008 toont gelijkaardige resultaten (Vancluysen & Van Craen, 2010). 616 respondenten van Turkse of Marokkaanse afkomst uit drie Vlaamse steden – Antwerpen, Gent en Genk – gaven aan dat 45,6% procent van hen zich minstens een keer gediscrimineerd had gevoeld. In 8,9% van de gevallen ervoer men vaak tot zeer vaak discriminatie. Naast persoonlijk ervaren discriminatie bestudeerde deze studie ook de ervaren groepsdiscriminatie. Terwijl de etnische achtergrond niet gerelateerd bleek aan persoonlijk ervaren discriminatie, rapporteerden respondenten van Marokkaanse afkomst meer groepsdiscriminatie dan respondenten met een Turkse achtergrond. Respondenten die reeds langer in België verbleven rapporteerden zowel meer persoonlijke ervaren discriminatie als groepsdiscriminatie. Met betrekking tot de relevantie van de sociaal-economische achtergrond werden tussen de verschillende gebruikte indicatoren tegengestelde effecten gevonden.

Vergelijkbare resultaten werden gevonden door Torrekens et al. (2015: 83-86). Zij onderzochten gepercipieerde discriminatie bij een quotasteekproef van 669 Belgen van Turkse en Marokkaanse afkomst (18-65 jaar). In totaal gaf 49,9% van de respondenten met Marokkaanse afkomst en 37,1% van de respondenten van Turkse afkomst aan al eens het gevoel te hebben gehad dat ze slachtoffer waren van discriminatie. Ervaren discriminatie kwam vaker voor bij mensen die in België geboren waren en/of hoger opgeleid waren. Ervaren discriminatie komt bij beide groepen het vaakst voor op het werk en op straat. Indien specifiek naar de grond

---

¹¹ Deze zes discriminatiegronden zijn: etnische herkomst, taal of accent, huidskleur, religie of levensbeschouwing, sociale klasse of sociale achtergrond, andere redenen.

van de discriminatie gevraagd wordt, wordt vooral de herkomst (73%) aangehaald. Dat is gevoelig meer dan het geloof, kledij (30 en 25%) en de huidskleur. Wat betreft dit laatste kenmerk geven respondenten met een Marokkaanse herkomst bijna dubbel zo vaak de huidskleur op (48,8%) in vergelijking met respondenten van Turkse herkomst. Interessant is ten slotte dat bijna niemand van de respondenten die discriminatie ervoeren ooit een klacht neerlegde. Als hoofdreden hiervoor wordt aangehaald dat het toch geen nut heeft (67,8%) of de procedure te omslachtig is (22,9%).

Bourguignon, Seron, Yzerbyt en Herman (2006) gingen bij 269 Afrikaanse immigranten in Brussel en Louvain-La-Neuve de invloed van ervaren discriminatie en ervaren groepsdiscriminatie op zelfwaarde en groepsidentificatie na. Ervaren discriminatie had een positief effect op groepsidentificatie maar was negatief geassocieerd met zelfwaarde. Ervaren groepsdiscriminatie daarentegen was positief geassocieerd met zelfwaarde. Dit verschillend effect wordt door de auteurs verklaard door het gevoel van verbondenheid met de groep. Bij ervaren groepsdiscriminatie voelen mensen zich minder alleen in hun ervaring wat de negatieve invloed van uitsluiting kan voorkomen.

Voorgaande studies focussen allemaal op volwassenen. Daarnaast is er ook onderzoek dat specifiek inzoomt op jongeren. Als onderdeel van het RAcisme en DIscriminatie in Secundair Scholen (RADISS)-project onderzochten D'Hondt, Van Houtte en Stevens (2016) in 2012 ervaren discriminatie bij 1160 leerlingen met niet-West-Europese roots. De analyses toonden dat meer dan een kwart – respectievelijk 27,8% en 25,5% - van de bevroegde jongeren zich gediscrimineerd voelden door leerkrachten en medeleerlingen omwille van hun etniciteit of huidskleur. Van alle jongeren met een migratieachtergrond rapporteerde 41,1% etnische discriminatie en 54,3% niet-etnische discriminatie door medeleerlingen en/of leerkrachten. Daarnaast bleek de etnische schoolcontext een rol te spelen in de ervaring van etnische discriminatie door leerkrachten. In scholen met een groter aandeel leerlingen met migratieachtergrond was de negatieve invloed van ervaren discriminatie op het schoolwelbevinden van de betrokken leerlingen lager. De auteurs geven aan dat dit mogelijk het gevolg kan zijn van de steun en vriendschap van andere leerlingen met een migratieachtergrond. Een van de potentiële gevolgen van ervaren discriminatie is inderdaad dat de slachtoffers zich terugplooiën op de eigen vertrouwde gemeenschap (zie ook deel 5.3).

4 Gebruikte databanken

Voorgaand overzicht toont dat het bestaande onderzoek naar het voorkomen van ervaren discriminatie een erg gefragmenteerd beeld oplevert. Er is niet alleen relatief weinig onderzoek op dit terrein. De bestaande studies focussen vaak ook op beperkte contexten en/of bevolkingsgroepen. Zo concentreert het bestaande Vlaamse en Belgische onderzoek zich vaak op mensen met een Marokkaanse of Turkse herkomst. Op zichzelf is dat een logische keuze. Het gaat immers om de groepen die via de historische arbeidsmigratie in België toekwamen en die in relatieve zin het grootst zijn. Het zijn ook de groepen die Vlamingen spontaan associëren met het label 'vreemdeling' (Spruyt, Van der Noll & Vandenbossche, 2016). Toch roept de vergelijking tussen mensen met een Turkse en Marokkaanse afkomst vooral ook de vraag op hoe deze verschillen zich situeren binnen de grotere groep van mensen met een migratieachtergrond. Daarom tracht dit rapport tot meer veralgemeenbare cijfers te komen voor de Vlaamse jongeren.

We steunen daarvoor op data verzameld door het JeugdOnderzoeksPlatform (JOP; www.jeugdonderzoeksplatform.be). Concreet gaat het om twee recente JOP-schoolmonitoren – de JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent (2012) en de JOP-schoolmonitor 2013 – en de JOP-monitor III (2013) (Vettenburg et al., 2013; Bradt et al., 2014). Om de resultaten voor Vlaamse jongeren te situeren, gebruiken we ook de gegevens van ronde 7 van de European Social Survey (2014) welke gegevens bundelt van 22 landen in Europa. Bijkomend voordeel van deze laatste dataset is dat gepercipieerde discriminatie in deze databank ook gekoppeld wordt aan de *grond* waarop men zich gediscrimineerd voelt. In de JOP-databanken wordt gefocust op discriminatie om etnisch culturele redenen. De ESS data laten toe te tonen hoe gepercipieerde discriminatie op basis van geloof, taal of huidskleur zich verhoudt tot gepercipieerde discriminatie op andere gronden (geslacht, leeftijd, klasse, enz.). Alvorens de concrete analyses te presenteren stellen we de gebruikte data beknopt voor.

De JOP-monitor is een periodiek onderzoek naar de leefomstandigheden, de leefwereld en het gedrag van jongeren in Vlaanderen en Brussel (Bradt et al., 2014). Bedoeling van de JOP-monitor is om het leven van jongeren in kaart te brengen en te zoeken naar trends met als doel de jongeren zelf, het werkveld,

beleidsmakers en wetenschappers te informeren. Wij gebruiken hier de gegevens van de meest recente, derde, JOP-monitor. De JOP-monitor III is gebaseerd op een toevalstreekproef van jongeren tussen 14 en 30 jaar¹² die in het Vlaams gewest wonen. Het betreft hier een klassieke post-enquête waarbij respondenten maximaal vier keer werden aangeschreven. In 2013 werd een respons gerealiseerd van 44,2%.

Naast de klassieke JOP monitor, nam het JOP sinds 2010 ook reeds drie schoolmonitoren af. Door leerlingen in scholen te bevragen wordt een grotere respons bij de kwetsbare groepen gerealiseerd. De eerste van de schoolmonitoren die we gebruiken is de grootstedelijke JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent (2012). Alle scholen die secundair onderwijs aanbieden in Antwerpen en Gent behoorden tot de steekproef, uitgezonderd het Buso (Buitengewoon Secundair Onderwijs) en de OKAN klassen (onthaalklassen anderstaligen). De respons op schoolniveau bedroeg 63,5%. Per school werd er at random - gestratificeerd naar studiejaar en onderwijsvorm - klassen geselecteerd. In deze klassen werden in totaal 3867 jongeren bevroegd, waarvan 2156 uit Antwerpse scholen en 1711 uit Gentse scholen, de totale respons op leerlingniveau bedraagt 88%¹³.

De tweede schoolmonitor waarvan we gebruik maken is de JOP-schoolmonitor 2013. Deze databank is gelijkaardig aan de JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent met dat verschil dat ook scholen uit de rest van Vlaanderen en Brussel werden bevroegd. Hiervoor werden drie steekproeven getrokken. Een eerste betreft een representatieve steekproef van Vlaamse scholen (zonder Antwerpen en Gent) waarvoor een responsgraad van 52,3% werd gerealiseerd. Deze steekproef werd aangevuld met alle scholen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die Nederlandstalig onderwijs aanbieden, en alle secundaire scholen in Gent en Antwerpen die niet aangeschreven werden voor de afname van de JOP-monitor Antwerpen-Gent in 2012. De responsgraad op schoolniveau bedroeg 35,7% voor

---

¹² De monitor bevat ook een afzonderlijke (en kortere) vragenlijst voor jongeren van 12-13 jaar. Deze gegevens worden in dit rapport buiten beschouwing gelaten.

¹³ Hoewel leerlingen niet verplicht waren de vragenlijst in te vullen, deed in de praktijk nagenoeg iedereen mee. De non-respons op klasniveau heeft dan ook alleen betrekking op leerlingen die om de een of andere reden niet aanwezig waren in de les waarin de bevraging werd georganiseerd.

Antwerpen-Gent en 46,7% voor Brussel. Uiteindelijk vulden in totaal 6802 respondenten deze vragenlijst in (respons leerlingenniveau: 89,7%).

Voor de analyses werden de gegevens uit de JOP-schoolmonitor Antwerpen-Gent (2012) en de JOP-schoolmonitor (2013) samengevoegd om zodoende voldoende respondenten te verkrijgen voor Vlaanderen en de grootsteden. In totaal levert dit 8626 respondenten tussen 14 en 23 jaar (2de en 3de graad secundair onderwijs) op¹⁴.

De JOP-monitor III en de gepoolde JOP-schoolmonitors bevatten data die niet rechtstreeks te vergelijken zijn omdat (1) de regionale dekking varieert, (2) de leeftijdsrange varieert (14-30 jaar versus de 2de en 3de graad SO) en (3) de wijze van bevragen verschilt (thuis versus in de klas). We gebruiken de gegevens van de JOP-monitor III om een globaal beeld te schetsen en diepen bepaalde bevindingen uit aan de hand van de data van de scholenmonitors.

De derde gegevensbron die we gebruiken is afkomstig van ronde 7 van de European Social Survey (ESS). Deze data, verzameld in 2014, laten ons toe Vlaanderen te situeren in vergelijking met de buurlanden¹⁵ (zie ook André & Dronkers, 2016). De ESS is een tweejaarlijks crossnationaal onderzoek dat de attitudes, meningen en gedragspatronen van de bevolking in de verschillende Europese landen in kaart brengt. De populatie bevat alle inwoners die 15 jaar of ouder zijn. Voor de vergelijkende analyses werden de gewogen data gebruikt voor de beschikbare buurlanden¹⁶ Duitsland (7016 respondenten), Frankrijk (5361 respondenten), Nederland (1398 respondenten) en het Verenigd Koninkrijk (5297 respondenten) geselecteerd. Voor België (930 respondenten) werd een onderscheid gemaakt tussen Vlaanderen (543 respondenten), Wallonië (300 respondenten), en Brussel (87 respondenten).

---

¹⁴ Samenstelling totale groep: 5077 (Vlaanderen zonder Antwerpen – Gent), 1586 (Antwerpen), 1035 (Gent) en 938 (Brussel).

¹⁵ Zie <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=7> voor meer informatie betreffende de data verzameling.

¹⁶ Luxemburg werd niet opgenomen in ronde 7 van de ESS.

5 Analyse

De sociografie van het voorkomen van ervaren discriminatie die we hier maken, steunt op verschillende databronnen. Die databronnen verschillen in hoe ervaren discriminatie precies wordt gemeten. In de JOP databanken wordt persoonlijk ervaren discriminatie onderzocht door middel van de vraag: 'Heeft iemand je wel eens slecht behandeld vanwege je geloof, de taal die je spreekt, of je huidskleur?'¹⁷. In de ESS bevraging wordt gepeild naar ervaren groepsdiscriminatie op basis van de vraag 'Zou je jezelf omschrijven als lid van een groep die gediscrimineerd wordt in dit land?'¹⁸. Strikt genomen verwijzen beide vragen naar verschillende fenomenen. Het is inderdaad mogelijk dat respondenten op de tweede vraag bevestigend antwoorden zonder dat zij zelf zich ooit al eens gediscrimineerd voelden.

5.1 Ervaren discriminatie: de bevolking in zijn geheel

Bij het analyseren van de beschikbare data, stelt zich de vraag op welke groep men focust. In de JOP-databanken werd ervaren discriminatie duidelijk toegespitst op geloof, taal of huidskleur. Het is evident dat afhankelijk van iemands afkomst of huidskleur het risico op deze vorm van ervaren discriminatie groter of kleiner is. Daarom volgen we in dit rapport een stapsgewijze aanpak. Eerst presenteren we de cijfers voor de bevolking (jongeren of volwassenen afhankelijk van de gebruikte databank) in zijn geheel. Deze gegevens geven een globaal overzicht. Vervolgens zoomen we in op de groep van jongeren die een migratieachtergrond heeft. Het hebben van een migratieachtergrond wordt daarbij ruim ingevuld. Het gaat over jongeren waarbij één van de ouders (of de moeder langs moederszijde¹⁹) niet in België of haar buurlanden geboren werd.

---

¹⁷ De antwoordcategorieën zijn: Neen, nooit; Ja, één keer; Ja, een paar keer; Ja, vaak.

¹⁸ De antwoordcategorieën zijn: Ja; Nee.

¹⁹ Dit criterium is niet aanwezig in JOP Antwerpen – Gent (2012). Voor de samengestelde databank op basis van de twee schoolmonitoren kunnen we daardoor alleen terugvallen op de herkomst van de ouders.

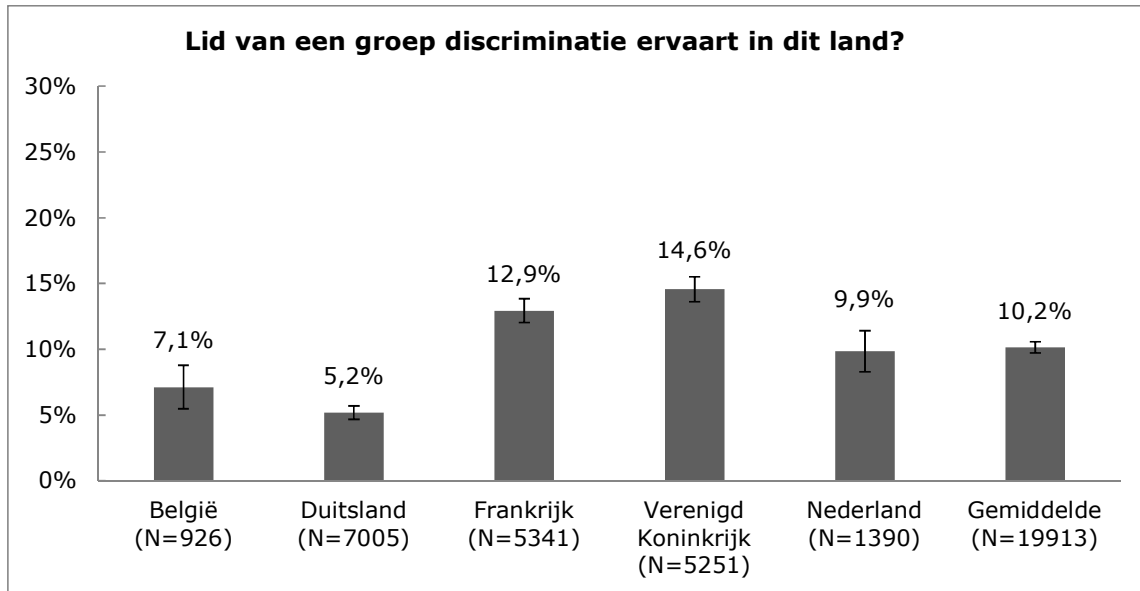

Ervaren (groeps)discriminatie wordt weergegeven op basis van grafieken waarbij een 95% betrouwbaarheidsinterval wordt geconstrueerd rond de percentages om significante verschillen tussen groepen overzichtelijk weer te geven.

5.1.1 Vlaanderen gesitueerd: regionale variatie in ervaren (groeps)discriminatie

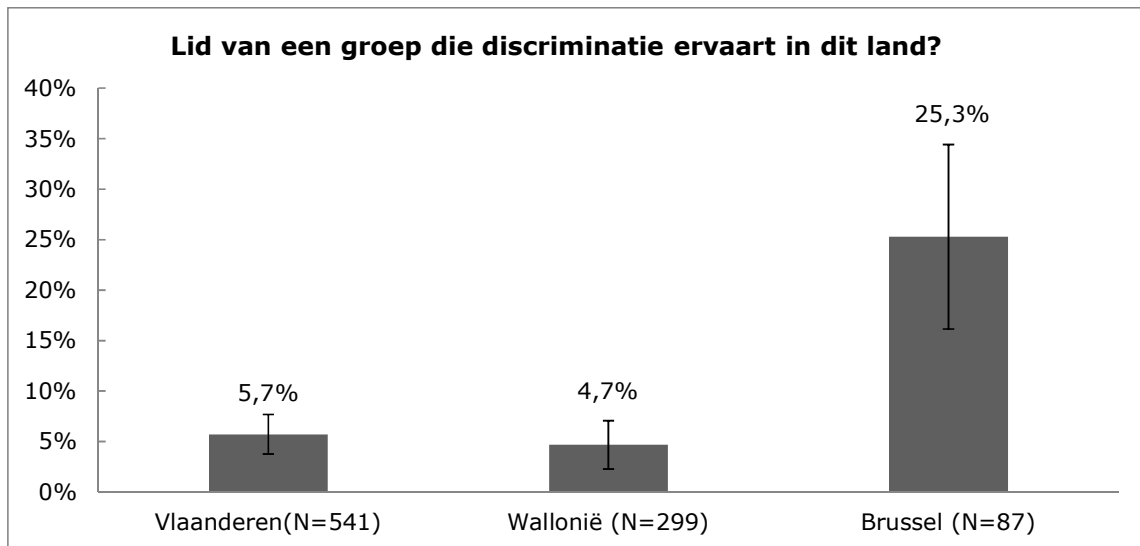
Alvorens specifiek naar Vlaamse jongeren te kijken, situeren we deze groep op basis van de gepercipieerde discriminatie. De gegevens van de 7de ronde van de European Social Survey laten toe dat op drie manieren te doen, namelijk (1) in de wijze waarop etnische discriminatie zich verhoudt tot gepercipieerde discriminatie op andere gronden, (2) hoe Vlaanderen/België scoort in vergelijking met zijn buurlanden en (3) in termen van de mate waarin jongeren (<30 jaar) zich verhouden tot niet-jongeren (>30 jaar).

In de ESS worden respondenten eerst gevraagd of ze tot een groep behoren die gediscrimineerd wordt ongeacht de grond waarop men zich gediscrimineerd voelt. Figuur 1 vergelijkt de ervaren groepsdiscriminatie in België met deze uit de buurlanden. België behoort tot de landen met het laagste niveau van ervaren groepsdiscriminatie (7%) en verschilt significant van landen zoals Frankrijk (13%), het Verenigd Koninkrijk (15%) en het algemeen gemiddelde overheen de hier bestudeerde landen (10%). Deze cijfers hebben betrekking op de populatie in zijn geheel. Het is op basis van één wave immers niet mogelijk stabiele cijfers te bekomen voor mensen met een migratieachtergrond. André en Dronkers (2016) poolden daarom alle data van waves 2 tot 6. Voor België vinden zij dat 10,7% van de mensen met een migratieachtergrond aangeven dat ze behoren tot een groep die gediscrimineerd wordt. Ook dat cijfer ligt lichtjes onder het Europees gemiddelde (11,2%) en lager dan in Nederland (16,5%), Frankrijk (12,2%) of het Verenigd Koninkrijk (15%). Duitsland scoort iets beter met 'slechts' 9,4% van de mensen met een migratieachtergrond die aangeven tot een groep te behoren die gediscrimineerd wordt. In het algemeen suggereren de data van de ESS dat de ervaren discriminatie in België lager ligt in vergelijking met onze buurlanden.

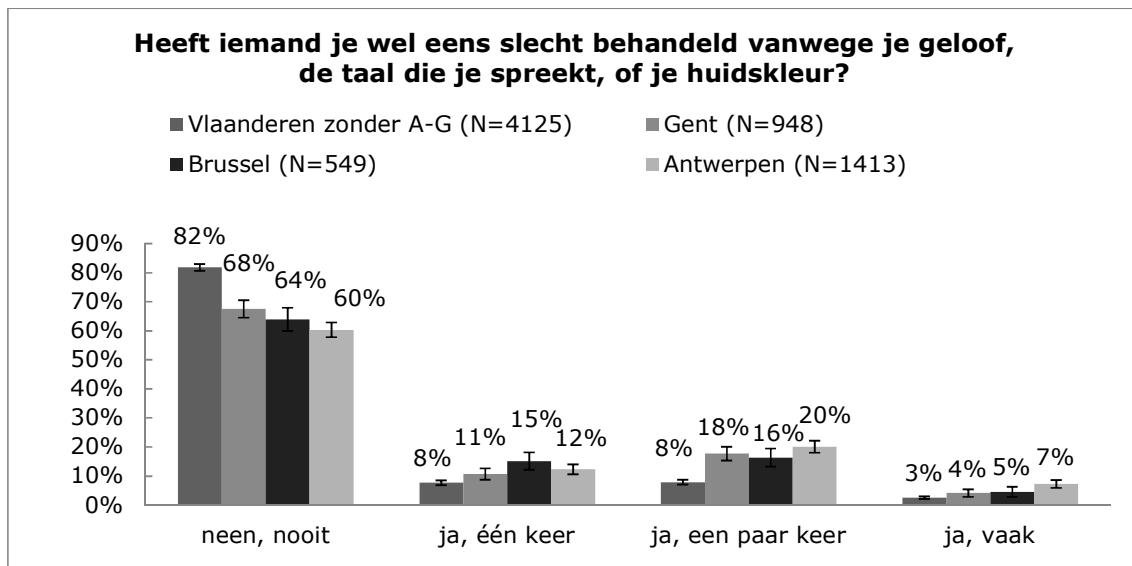

Figuur 1. Ervaren groepsdiscriminatie voor België en de buurlanden op basis van de European Social Survey ronde 7

Als we in Figuur 2 België opsplitsen naar de gewesten dan geven de inwoners van Vlaanderen en Wallonië ongeveer even vaak aan dat ze lid zijn van een groep die gediscrimineerd wordt (respectievelijk 6% en 5%). Inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest rapporteren vijf maal zo vaak ervaren groepsdiscriminatie (25%) dan de inwoners van de andere gewesten. Dit is uiteraard in grote mate het gevolg van de verschillen in demografische samenstelling tussen de gewesten. Het sterk verstedelijkte Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft een veel groter aantal burgers met een migratieachtergrond. Vooral interessant aan deze cijfers is dan ook dat het Vlaams Gewest niet significant afwijkt van het Waals Gewest. Figuur 3 toont, op basis van de gegevens bij jongeren en dus ook al toegespitst op etnisch-culturele gronden, echter dat er binnen Vlaanderen variatie bestaat in de mate waarin discriminatie wordt ervaren. Op basis van deze gegevens wordt vastgesteld dat de ervaren etnisch-culturele discriminatie in Antwerpen in vergelijking met Gent, Brussel en de rest van Vlaanderen hoger ligt.

Figuur 2. Ervaren groepsdiscriminatie naar de gewesten in België op basis van de European Social Survey ronde 7

Figuur 3. Ervaren discriminatie in Vlaanderen op basis van de JOP-Schoolmonitor Antwerpen-Gent (2012) en de JOP-Schoolmonitor (2013)

5.1.2 Etnisch-culturele discriminatie gesitueerd

De voorgaande cijfers hadden betrekking op ervaren discriminatie in het algemeen (met uitzondering van Figuur 3). Men kan zich de vraag stellen hoe discriminatie op etnisch culturele gronden, die we bij jongeren zullen bestuderen, zich verhoudt

tot ervaren discriminatie op basis van andere gronden. In de ESS werd aan mensen die aangaven tot een groep te behoren die gediscrimineerd wordt in een volgende vraag nagegaan op welke grond deze discriminatie gebeurt. Deze gegevens tonen dat Belgen²⁰ en Vlamingen zich inderdaad vooral gediscrimineerd voelen op basis van kenmerken gerelateerd aan het behoren tot een etnisch culturele minderheid (nationaliteit, religie, taal en huidskleur). Tabel 1 toont dat ervaren discriminatie op basis van seksualiteit, gender, leeftijd en een beperking in relatieve zin gevoelig minder voorkomen.

Tabel 1. Ervaren groepsdiscriminatie naar discriminatieachtergrond op basis van de European Social Survey ronde 7, België.

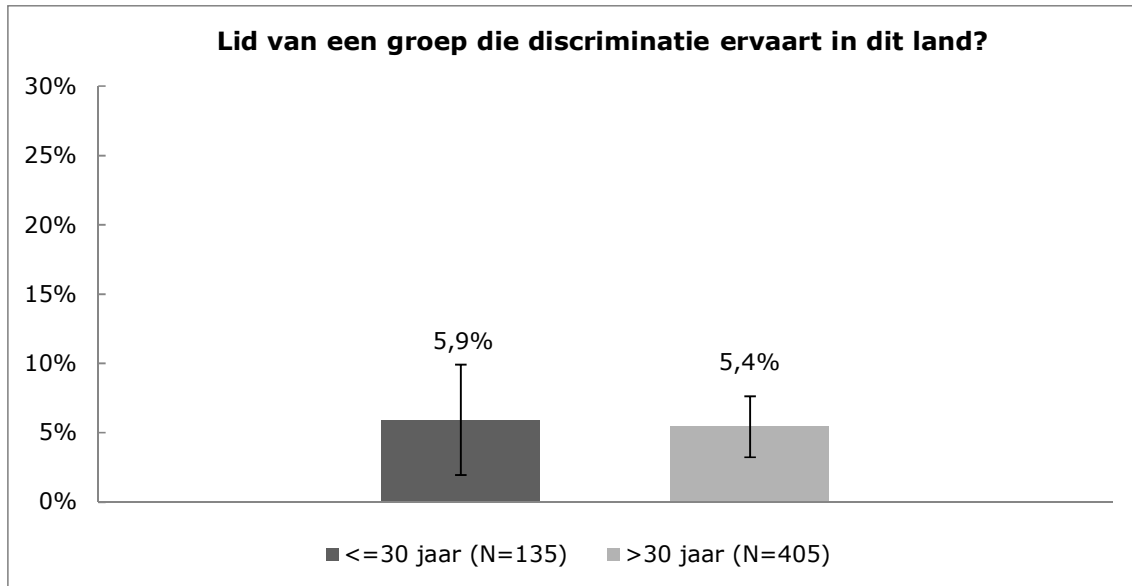
Lid van groep die discriminatie ervaart op grond van... (meerdere antwoorden mogelijk; N=66).	
Huidskleur of ras	19,2%
Nationaliteit	35,1%
Religie	34,3%
Taal	19,1%
Etnische groep	6,2%
Leeftijd	6,5%
Gender	1,8%
Seksualiteit	3,4%
Beperking	6,1%
Andere reden	21,0%

5.1.3 Jongeren gesitueerd

De ESS-data laten ook toe jongeren te vergelijken met oudere leeftijdsgroepen. Dergelijke vergelijking leert dat in het algemeen de hoeveelheid ervaren discriminatie tussen beide groepen nagenoeg identiek is. Concreet geeft 5,9% van de min 30-jarigen aan te behoren tot een groep die wel eens gediscrimineerd wordt. Dat verschilt niet significant van het percentage bij de groep van 30-plussers (5,4%).

---

²⁰ We presenteren de resultaten hier voor België in zijn geheel als gevolg van het lage absolute aantal respondenten (N=66) dat aangeeft te behoren tot een groep die zich gediscrimineerd voelt. De resultaten voor het Vlaams Gewest vertonen evenwel een zeer gelijkaardig patroon.

Figuur 4. Ervaren groepsdiscriminatie naar leeftijd in Vlaanderen op basis van de European Social Survey ronde 7

5.1.4 Gepercipieerde discriminatie op basis van geloof, taal of huidskleur bij Vlaamse jongeren in het algemeen

Na eerst ervaren discriminatie op basis van etnisch-culturele redenen in Vlaanderen en bij jongeren te hebben gesitueerd op basis van de gegevens uit de ESS, focussen we ons in de rest van dit rapport exclusief op jongeren.

De JOP-monitor III laat toe een globale schatting te maken van de mate waarin Vlaamse jongeren discriminatie ervaren op basis van geloof, taal of huidskleur: 15,2% van de 14 tot 30 jarigen blijkt zich minstens een keer gediscrimineerd te hebben gevoeld omwille van zijn/haar geloof, taal of huidskleur. Bij 5,8% blijft het bij een eenmalige ervaring; 7,6% geeft aan een paar keer slecht behandeld te zijn geweest vanwege zijn geloof, taal of huidskleur. Bij 1,7% was dat vaak het geval. Deze algemene cijfers verhullen echter grote verschillen.

Hoewel de ESS data geen verschil toonden tussen de jongeren (<30 jaar) en oudere leeftijdsgroepen, toont de JOP-monitor III wel duidelijke verschillen *binnen* de groep jongeren. Gepercipieerde discriminatie neemt tussen 14 en 30 jaar toe met de leeftijd van 12,9% (14-18 jaar), 14,3% (19-24 jaar) tot 17,2% (25-30 jaar).

Tabel 2. Ervaren discriminatie bij Vlaamse jongeren op basis van de JOP-monitor III (2013)

Heeft iemand je wel eens slecht behandeld vanwege je geloof, de taal die je spreekt, of je huidskleur? (Rijpercentages, N=3030)					
Kenmerk	Neen, nooit	Ja, één keer	Ja, een paar keer	Ja, vaak	Gemiddelde
Algemeen	84,8	5,8	7,6	1,7	1,26
Leeftijd (X ² : 20,560, p: 0,002; F: 6,577, p: 0,001)					
14-18 jaar	87,0	6,4	5,4	1,1	1,21
19-24 jaar	85,7	5,7	6,7	1,9	1,25
25-30 jaar	82,8	5,2	10,0	2,0	1,31
Geslacht (X ² : 8,231, p: 0,041; F: 8,152, p: 0,004)					
Man	83,1	6,3	8,6	2,0	1,30
Vrouw	86,7	5,3	6,6	1,3	1,23
Migratiestatus (X ² : 369,072, p: 0,000; F: 411,523, p: 0,000)					
Geen migratieachtergrond	90,1	4,5	4,7	0,7	1,16
Wel migratieachtergrond	56,8	13,4	23,1	6,7	1,80

Zoals eerder aangegeven toont de ESS kleine en niet-significante genderverschillen. In de JOP-monitor is het verschil groter (3,6%) en significant. Jongens (16,9%) rapporteren meer dan meisjes (13,3%) dat ze discriminatie ervaren hebben. In beide gevallen zijn de genderverschillen wel consistent en in overeenstemming met de bestaande literatuur op dit vlak.

Veruit het belangrijkste kenmerk dat variatie verklaart in ervaren discriminatie bij jongeren is het hebben van een migratieachtergrond. Het hebben van een migratieachtergrond vullen we zeer ruim in. Alleen indien vader, moeder én de moeder langs moederszijde in België of één van zijn buurlanden geboren werd, beschouwen we een respondent als iemand zonder migratieachtergrond. 43% van de jongeren met een migratieachtergrond heeft zich minstens een keer gediscrimineerd gevoeld omwille van zijn/haar geloof, taal of huidskleur. Bijna 30% geeft aan minstens een paar keer tot vaak gediscrimineerd te zijn geweest. Bij maar liefst 6,8% was dit vaak het geval. Opvallend is tevens dat het verschil in ervaren discriminatie tussen beide groepen minder groot is bij het eenmalig ervaren van discriminatie dan voor de andere twee categorieën. Dat wijst er op dat wanneer jongeren met een migratieachtergrond discriminatie ervaren dit ook frequenter ervaren dan jongeren met discriminatie-ervaringen maar zonder een migratieachtergrond.

5.2 Ervaren discriminatie bij jongeren met een migratieachtergrond

5.2.1 Algemene prevalentie

Onder jongeren met een migratieachtergrond is het gevoel minstens één keer gediscrimineerd te zijn geweest omwille van geloof, taal of huidskleur wijdverspreid. Bij jongeren met een migratieachtergrond ligt echter niet alleen het niveau van de ervaren discriminatie gemiddeld hoger, de verschillen tussen subgroepen zijn ook groter. Net zoals bij de Vlaamse jongeren in hun geheel neemt de ervaren discriminatie bij jongeren met een migratieachtergrond bijvoorbeeld toe met de leeftijd, maar de sprongen zijn bij jongeren met een migratieachtergrond groter. Die toename met de leeftijd zit bovendien niet zozeer bij jongeren die eenmalige discriminatie rapporteren maar wel bij diegenen die het frequenter optreden van discriminatie rapporteren.

Tabel 3. Ervaren discriminatie voor jongeren met een migratieachtergrond op basis van JOP-monitor III (2013)

Heeft iemand je wel eens slecht behandeld vanwege je geloof, de taal die je spreekt, of je huidskleur? (Rijpercentages, N= 477)					
Kenmerk	Neen, nooit	Ja, één keer	Ja, een paar keer	Ja, vaak	Gemiddelde
Algemeen	56,8	13,4	23,1	6,7	1,80
Leeftijd (X^2 : 11,043, p: 0,087; F: 4,048, p: 0,018)					
14-18 jaar	62,9	14,0	21,0	2,1	1,62
19-24 jaar	58,5	13,8	20,1	7,7	1,78
25-30 jaar	51,5	12,1	27,3	9,1	1,94
Geslacht (X^2 : 4,193, p: 0,241; F: 4,129, p: 0,043)					
Man	53,2	12,9	25,3	8,6	1,89
Vrouw	61,2	12,8	20,7	5,4	1,70
Migratiestatus (X^2 : 7,441, p: 0,241; F: 4,386, p: 0,037)					
2 ^{de} Generatie	55,5	14,0	23,2	7,3	1,83
3 ^{de} Generatie	73,0	4,9	22,0	0,0	1,46

Eenzelfde patroon vinden we voor de genderverschillen. Terwijl genderverschillen bij Vlaamse jongeren in het algemeen eerder bescheiden bleken te zijn (3,3%), stellen we vast dat deze duidelijk meer uitgesproken zijn onder jongeren met een migratieachtergrond (7,7%). Ook hier blijken mannen (46,8%) zich vaker gediscrimineerd te voelen dan vrouwen (39,1%). Opnieuw situeert het

genderverschil zich niet bij de groep die slechts één keer discriminatie ervaren heeft. Genderverschillen manifesteren zich vooral bij jongeren die zich minstens een paar keer gediscrimineerd voelden.

Aangezien we in de JOP-data niet alleen informatie hebben over de moeder en vader van de respondent maar ook over de grootmoeder wordt het mogelijk een onderscheid te maken naar de generatie die migreerde. De cijfers dienen met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden als gevolg van het klein aantal derde generatie migranten (N= 40)²¹. De verschillen zijn echter zeer groot. Derde generatie migranten rapporteren een veel lager niveau van gepercipieerde discriminatie in vergelijking met jongeren van de tweede generatie migranten.

5.2.2 Verschillen naar levensbeschouwing

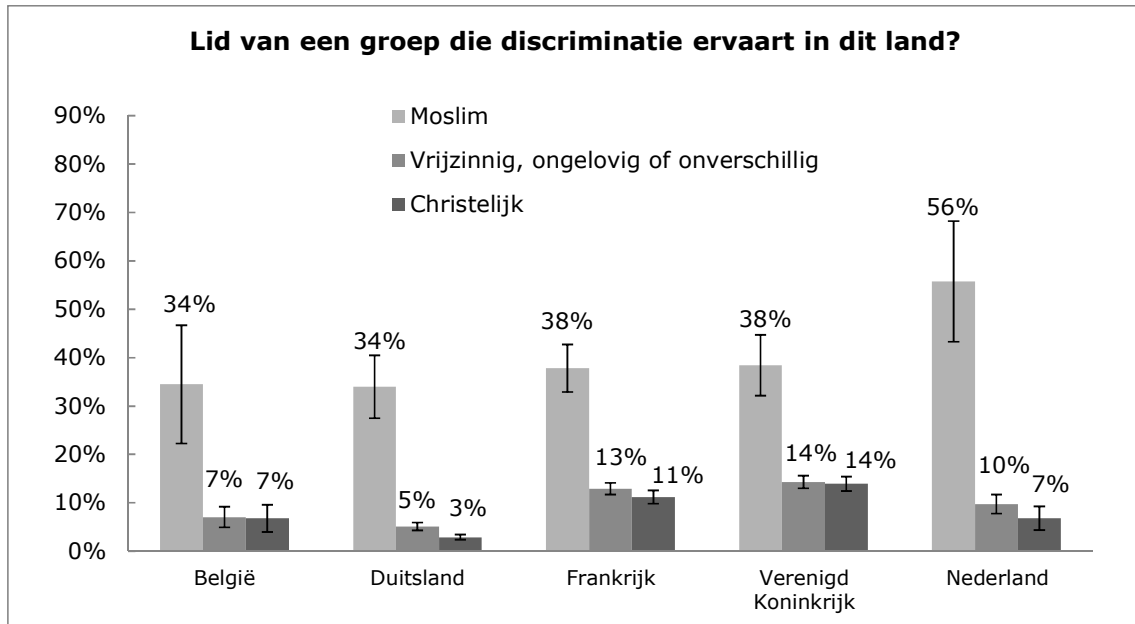
Een tweede kenmerk dat de kans op ervaren discriminatie omwille van geloof, taal of huidskleur aanzienlijk beïnvloedt is de religieuze overtuiging zelf. Figuur 5 geeft op basis van de ESS ervaren groepsdiscriminatie weer naar levensbeschouwing. Ook hier is het primaire doel van deze vergelijkingen de ervaren discriminatie bij verschillende religieuze groepen voor Vlaanderen/België in een breder perspectief te plaatsen.

Moslims geven overheen alle landen het vaakst aan dat ze lid zijn van een groep die discriminatie ervaart. De ervaren groepsdiscriminatie bij Belgische moslims (34%) ligt in de lijn van de cijfers in de buurlanden. Alleen Nederland valt op met 56% van de moslims die aangeeft dat ze groepsdiscriminatie ervaren. De ervaren discriminatie bij moslims staat in schril contrast met de ervaren groepsdiscriminatie van christenen, vrijzinnigen, ongelovigen of onverschilligen. Van deze groepen geeft in België 7% aan dat ze groepsdiscriminatie ervaren. Dit zijn vergelijkbare cijfers met onze buurlanden Duitsland en Nederland. In het Verenigd Koninkrijk ervaren christenen, vrijzinnigen, ongelovigen of onverschilligen dubbel zo vaak groepsdiscriminatie in vergelijking met België.

---

²¹ Deze groepen verschillen mogelijk ook in termen hun samenstelling wat betreft de specifieke herkomst. Het kleine aantal respondenten van 3de generatie laat echter niet toe dit generatieverschil uit te zuiveren voor verschillen naar herkomst.

Figuur 5. Ervaren groepsdiscriminatie naar levensbeschouwing voor België en de buurlanden op basis van de European Social Survey ronde 7

Kijken we specifiek naar Vlaamse jongeren dan tonen de data van de JOP-monitor III heel duidelijk dat moslimjongeren zich veel vaker gediscrimineerd voelen dan jongeren met een andere religieuze overtuiging (tabel 4). Meer dan de helft (51%) van de moslimjongeren voelde zich minstens één keer gediscrimineerd en bij bijna 9% was dat vaak het geval.

Tabel 4. Ervaren discriminatie naar levensbeschouwing op basis van JOP-monitor III (2013)

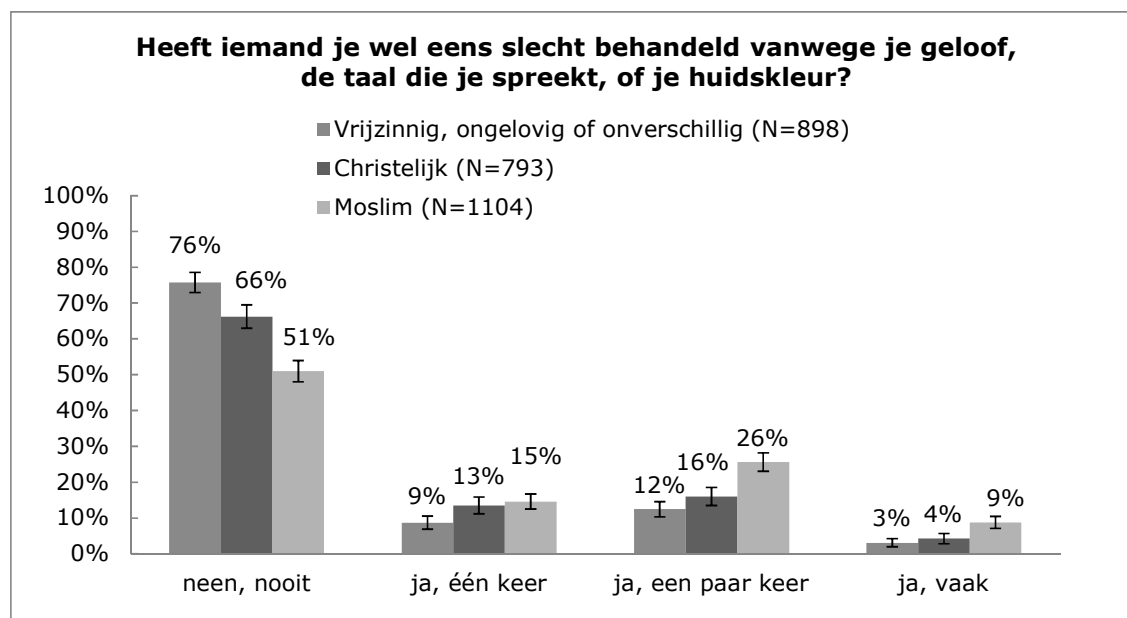
Heeft iemand je wel eens slecht behandeld vanwege je geloof, de taal die je spreekt, of je huidskleur? (Rijpercentages)						
Kenmerk	Neen, nooit	Ja, één keer	Ja, een paar keer	Ja, vaak	Gemiddelde	
Religieuze overtuiging (X^2 : 269,667, p : 0,000; F : 95,604, p : 0,000)						
Katholiek of Christelijk	88,2	5,3	5,6	0,9	1,19	
Moslim	49,0	14,4	27,7	8,9	1,97	
Vrijzinnig, niet gelovig, religieus onverschillig	87,5	5,5	5,9	1,1	1,21	
Andere religieuze overtuiging	77,4	2,4	15,3	4,8	1,48	

De overlap tussen het hebben van een migratieachtergrond en moslim zijn is uiteraard groot. Zo zijn er nagenoeg geen moslims zonder migratieachtergrond aanwezig in de JOP-monitor III. Jongeren met een migratieachtergrond die geen

moslim zijn, rapporteren wel duidelijk minder ervaren discriminatie. 38,3% van hen geeft aan zich minstens één keer gediscrimineerd te hebben gevoeld. Dat verschil suggereert dat jonge moslims mét een migratieachtergrond op het vlak van ervaren discriminatie dubbel kwetsbaar zijn.

Aangezien het aantal jongeren met een migratieachtergrond en het aantal moslims in de JOP-monitor III laag ligt, dienen de voorgaande cijfers met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Om dezelfde reden is het zinvol om te kijken naar een databank die speciaal verzameld werd om de etnisch/religieuze diversiteit van de respondenten te maximaliseren. Zoals hoger aangegeven, focussen de JOP-schoolmonitoren op leerlingen van de 2de en 3de graad secundair onderwijs in Antwerpen, Gent en de Nederlandstalige scholen in Brussel aangevuld met een steekproef van scholen buiten deze grootsteden. Indien we voor deze data de ervaren discriminatie uitzetten naar religieuze overtuiging vinden we een sterk vergelijkbaar patroon als bij de JOP-monitor III (Tabel 4).

Ongeveer 49% van de moslims ervaart discriminatie tegenover 34% van de christenen en 24% van de vrijzinnigen, ongelovigen of onverschilligen. Maar liefst 35% van de Vlaamse jonge moslims uit de grootsteden geeft aan reeds een paar keer of vaak discriminatie te ervaren (Figuur 6).

Figuur 6. Ervaren discriminatie in de grootsteden (Antwerpen-Brussel-Gent) naar levensbeschouwing op basis van de JOP-Schoolmonitor Antwerpen-Gent (2012) en de JOP-Schoolmonitor (2013)

5.3 Verschillen naar herkomst

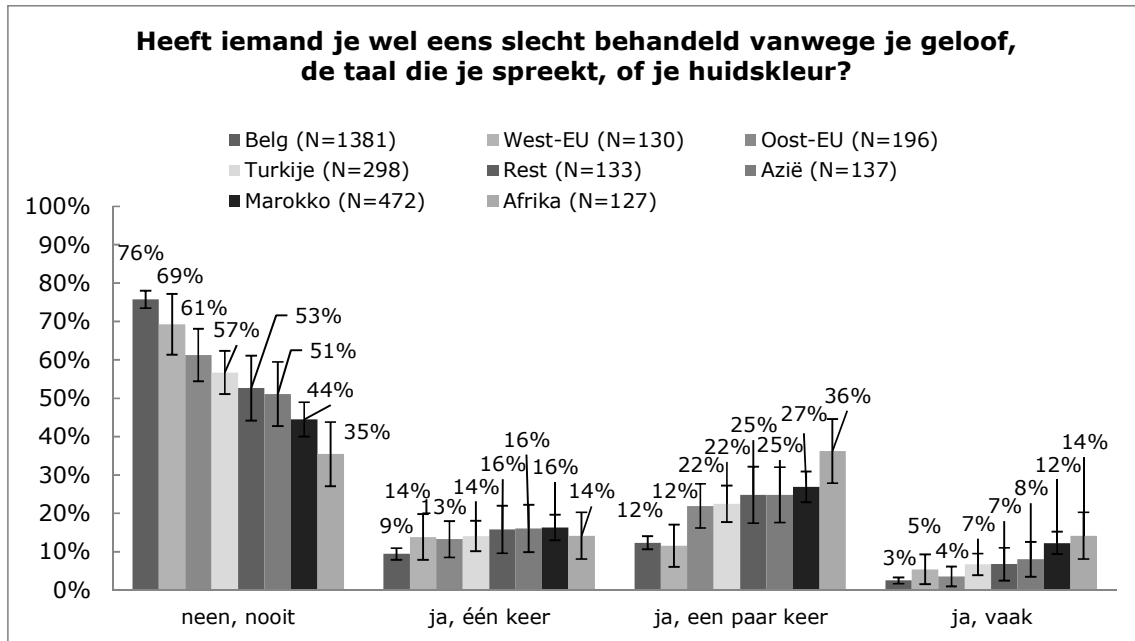
De gegevens van de JOP schoolmonitoren²² laten toe om nog verder in te zoomen door binnen de groep jongeren met een migratieachtergrond verschillen naar specifieke herkomst te bestuderen (Figuur 7).

Om het geheel niet te complex te maken, bepaalden we de etnische achtergrond in navolging van andere onderzoek op basis van het geboorteland van de moeder. Eerder onderzoek – vaak op basis van volwassenen – rapporteerde een duidelijk verschil in ervaren discriminatie tussen mensen van Turkse en Marokkaanse origine in België/Vlaanderen en bij uitbreiding Europa (André & Dronkers, 2016). Dat patroon tekent zich ook af bij jongeren. 56% van de jongeren met Marokkaanse achtergrond rapporteert minstens één keer gediscrimineerd te zijn geweest. Dat is ruim 13 procentpunten meer in vergelijking met jongeren van Turkse origine (43%).

De JOP-data laten toe die verschillen te situeren tegenover andere groepen. Zo rapporteren jongeren met een Aziatische achtergrond meer discriminatie (49%) dan jongeren met een Turkse herkomst maar minder dan mensen van Marokkaanse origine. Het hoogste niveau van ervaren discriminatie vinden we bij jongeren met een Afrikaanse achtergrond. Binnen deze groep geeft maar liefst 65% aan ooit al eens gediscrimineerd te zijn geweest. Het valt daarbij op dat het hoge percentage ervaren discriminatie bij leerlingen met een Afrikaanse achtergrond voornamelijk gaat over discriminatie die meer dan één keer heeft plaatsgevonden (50%). Ook voor 39% van de leerlingen met een Marokkaanse achtergrond gaat het niet om een eenmalige ervaring van discriminatie.

---

²² Door het beperkt aantal jongeren met een migratieachtergrond in de JOP-monitor III is deze analyse niet mogelijk voor deze databank.

Figuur 7. Ervaren discriminatie in de grootsteden (Antwerpen-Brussel-Gent) naar etnische achtergrond op basis van de JOP-Schoolmonitor Antwerpen-Gent (2012) en de JOP-Schoolmonitor (2013)

Tabel 5. Ervaren discriminatie in de grootsteden (Antwerpen-Brussel-Gent) naar etnische achtergrond op basis van de JOP-Schoolmonitor Antwerpen-Gent (2012) en de JOP-Schoolmonitor (2013)

Heeft iemand je wel eens slecht behandeld vanwege je geloof, de taal die je spreekt, of je huidskleur?					
Herkomst	nooit	ja, één keer	ja, een paar keer	ja, vaak	Gemiddelde*
Belg (N=1381)	75,7	9,4	12,3	2,5	1,42 ^a
Europa (N= 130)	69,2	13,8	11,5	5,4	1,53 ^{a,b}
Oost-EU (N=196)	61,2	13,3	21,9	3,6	1,68 ^{b,c,d}
Marokko (N=472)	44,5	16,3	26,9	12,3	2,07 ^{b,e}
Turkije (N=298)	56,7	14,1	22,5	6,7	1,79 ^c
Afrika (N=127)	35,4	14,2	36,2	14,2	2,29 ^b
Azië (N=137)	51,1	16,1	24,8	8,0	1,90 ^{c,d,e}
Rest (N=133)	52,6	15,8	24,8	6,8	1,86 ^{c,d}

* Gemiddeldes die eenzelfde superscript hebben verschillen niet significant ($p < 0,050$) van elkaar.

5.4 Een multivariate analyse

In het voorgaande deel toonden we een hele reeks bivariate relaties. Tussen vele van de geanalyseerde kenmerken (levensbeschouwing, migratieachtergrond, regio, ...) bestaat er echter een sterke samenhang waardoor het moeilijk wordt goed in te schatten welke kenmerken nu juist de doorslag geven in het ervaren van discriminatie. In een volgende stap voeren we daarom een analyse uit waarbij we gepercipieerde discriminatie voorspellen op basis van een Poisson regressiemodel waarin we alle relevante kenmerken simultaan opnemen²³ (Tabel 6). Naast de kenmerken die reeds besproken werden, nemen we ook een aantal indicatoren op die verwijzen naar de toegeschreven (opleiding ouders, subjectief rondkomen met het gezinsinkomen) of verworven (onderwijsvorm) sociale positie als controlekenmerken²⁴. Voor de toegeschreven status blijkt in een multivariaat model het opleidingsniveau van de ouders niet significant gerelateerd te zijn aan ervaren discriminatie, hoewel het subjectief inkomen (rondkomen met het maandelijks gezinsinkomen) wel een samenhang vertoont met de ervaren discriminatie. Jongeren die aangeven dat hun gezin maandelijks moeilijk rondkomt met het inkomen, ervaren in grotere mate discriminatie dan jongeren die opgroeien in een gezin dat gemakkelijker rondkomt. De verworven sociale positie van de jongeren houdt eveneens verband met de ervaren discriminatie. Opvallend is dat jongeren die algemeen of technisch secundair onderwijs volgen vaker discriminatie op basis van geloof, taal of huidskleur rapporteren dan hun leeftijdsgenoten uit het beroepssecundair onderwijs. Dat is contra-intuïtief omdat onderzoek aantoont dat jongeren in het aso gemiddeld genomen minder etnisch bevooroordeeld zijn dan jongeren uit het technisch of beroepsonderwijs (o.a. Siongers, 2010, 2011b, 2013, 2014). Op het vlak van ervaren etnische discriminatie wordt echter vaker gevonden dat mensen die een sterkere (sociaal-economische) positie innemen meer discriminatie ervaren²⁵. Het gaat vaak om mensen die in contexten komen waarin zij een van de weinigen zijn die afwijken

---

²³ Zoals uit de eerdere tabellen ook afgeleid kan worden is de spreiding van ervaren discriminatie niet normaal verdeeld. Daarom is een Poisson regressieanalyse meer aangewezen dan een klassieke regressieanalyse. Bij de voorbereiding van dit rapport werden de resultaten via beiden methodes geschat.

²⁴ De bivariate relatie tussen de kenmerken en gepercipieerde discriminatie wordt in de bijlage verduidelijkt.

²⁵ Bij jongeren vinden we een klein significant omgekeerd effect.

van de kenmerken van de meerderheidsgroep, daardoor opvallen en minder steun vinden bij andere leden van een minderheid.

Wat betreft etniciteit en levensbeschouwing bevestigen de multivariate analyses de patronen zoals ze in de bivariate analyse reeds gevonden werden. Mensen met Afrikaanse roots en moslims rapporteren het meest discriminatie te ervaren. Ook het eerder vastgestelde verschil tussen mensen van Turkse en Marokkaanse origine blijft bestaan. Zowel het land van herkomst als de geloofsovertuiging blijven significant gerelateerd aan ervaren discriminatie. Dat ondersteunt de eerder geponeerde stelling dat moslimjongeren met een migratieachtergrond op het vlak van ervaren discriminatie dubbel kwetsbaar zijn.

Na controle voor alle andere kenmerken blijkt het genderverschil niet langer significant. Leeftijd blijft wel significant verband houden met ervaren discriminatie. Oudere jongeren rapporteren meer ervaren discriminatie in vergelijking met jongeren. De verschillende regio's houden ook geen significant verband met ervaren discriminatie.

Tabel 6. Multivariaat model voor ervaren discriminatie in Vlaanderen op basis van de JOP-scholenmonitor (2013).

	N=4001	B	S.E	P
Geslacht (0: meisjes)		0.052	0.027	(*)
Leeftijd		0.014	0.009	
Onderwijsvorm (0: bso)				
- Aso		0.079	0.039	*
- Tso		0.064	0.038	(*)
Opleidingsniveau ouders (0: minstens één van de ouders is hoger opgeleid)				
- Geen van beide ouders is hoger opgeleid		-0.033	0.044	
- Missings		0.006	0.033	
Subjectief inkomen		-0.038		**
Regio (0: niet verstedelijkt Vlaanderen)				
- Antwerpen		-0.038	0.043	
- Gent		0.061	0.500	
- Brussel		-0.020	0.060	
Etniciteit (0: Belg)				
- West-Europa		0.327	0.080	***
- Oost-Europa		0.143	0.064	*
- Marokko		0.207	0.072	**
- Turkije		0.197	0.065	**
- Afrika		0.040	0.075	
- Azië		0.610	0.075	***
- Rest		0.351	0.086	***
Levensbeschouwing (0: vrijzinnig, ongelovig of onverschillig)				
- Christelijk		-0.001	0.032	
- Moslim		0.301	0.051	***
- Andere religie		-0.018	0.123	

Significantieniveaus ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,010$; *: $p < 0,050$; (*): $p < 0,100$

5.5 Gevolgen van ervaren discriminatie

De hoge prevalentie van discriminatie bij sommige groepen roept onvermijdelijk de vraag op naar de potentiële gevolgen van dergelijke ervaringen voor het persoonlijk welzijn van mensen. Op basis van een cross-sectionele bevraging kunnen geen uitspraken worden gedaan over de causale richting van eventueel vastgestelde verbanden. Om die beperking op te vangen volgen we een dubbele strategie.

Eerst presenteren we een beknopte literatuurstudie van onderzoek dat gebruik maakt van experimentele en longitudinale designs en dus wel in staat is de richting van causaliteit vast te stellen. Vervolgens hebben we gebaseerd op de data die de

JOP-monitors ons ter beschikking stellen, de bivariate relaties geschat tussen enerzijds gepercipieerde discriminatie en anderzijds tal van door de literatuur als relevant aangeduide uitkomsten. Dergelijke analyses tonen vooral hoe het gevoel gediscrimineerd te worden ingebed is in een breder patroon van algemeen en sociaal welzijn.

5.5.1 Inzichten op basis van de bestaande literatuur

Een van de redenen waarom ervaren discriminatie negatieve gevolgen heeft voor het persoonlijk welzijn, is dat het een bron van onzekerheid vormt. Dergelijke twijfel ontstaat vaak reeds bij het interpreteren van de ervaring zelf. Cruciaal daarbij is dat discriminatie zowel openlijk als verborgen kan gebeuren (Paradies, 2006; SCP, 2014). Bij openlijke discriminatie wordt geen moeite gedaan het motief achter een discriminerende handeling te verhullen (bv. in een mail-reactie leest een sollicitant een interne mail die men vergeten te verwijderen is en waarin staat dat het bedrijf niet met 'buitenlanders' wil werken). Talrijker zijn de situaties van verborgen discriminatie waarbij het niet meteen duidelijk is of het effectief om een discriminerende handeling gaat maar waarbij de persoon in kwestie wel duidelijk het gevoel heeft gediscrimineerd te worden (bv. de sollicitant uit het bovenstaande voorbeeld krijgt de boodschap dat er een geschiktere kandidaat werd geselecteerd en heeft geen weet van de interne mail maar heeft toch het gevoel dat er discriminatie speelt). Verborgen discriminatie en de onzekerheid over de beweegredenen van mensen die hiermee gepaard gaat, wordt in de literatuur 'attributional ambiguity' genoemd en gaat gepaard met 'attributional anxiety' (Crocker, Voelkl, Testa & Major, 1991; Paradies, 2006). Het treedt op wanneer er twijfel bestaat over de vraag of de manier waarop een individu behandeld wordt gebaseerd is op zijn of haar persoonlijke kwaliteiten (zoals vaardigheden, inspanningen, persoonlijkheid of kwalificaties) tegenover vooroordelen ten aanzien van zijn of haar sociale identiteit (zoals uiterlijk, etniciteit, geslacht, etc.). Mensen die zich bewust zijn deel uit te maken van groepen die gestigmatiseerd worden (bv. leden van sommige etnische groepen of mensen met overgewicht) ervaren dergelijke onzekerheid vaker in hun dagelijkse interacties. Deze ambigue ervaringen kunnen leiden tot verwachtingen van discriminatie waardoor discriminatie sneller als zodanig gepercipieerd wordt (Neto, 2006). Concreet ervaren leden van gestigmatiseerde groepen eenzelfde gebeurtenis sneller als

discriminerend dan dominante groepen. In de mate dat ervaren discriminatie samengaat met een verminderd algemeen welzijn, zien we hier de kiemen van een vicieuze cirkel. Daar staat echter tegenover dat als het gaat over het melden van discriminatie, juist mensen die zich vaker gediscrimineerd voelen deze ervaringen minder vaak rapporteren en/of minimaliseren (Major, Quinton & McCoy, 2002) doorgaans omdat men niet (langer) geloofd dat een aangifte enig effect heeft.

In het verleden werd een brede waaier aan negatieve gevolgen van ervaren discriminatie onderzocht. De resultaten daarvan zijn niet altijd even eenduidig. In wat volgt focussen we op die bevindingen die gesteund worden door een ruime onderzoeksliteratuur. Deze uitkomsten situeren zich op twee domeinen, namelijk (mentale) gezondheid en maatschappelijk participatie²⁶.

- *(Mentale) Gezondheid*

Ervaren discriminatie kan via drie mechanismen de (mentale) gezondheid schaden: rechtstreeks, onrechtstreeks via stressreacties of onrechtstreeks via het stellen van risicogedrag. Het rechtstreeks effect ligt voor de hand. Discriminatie gaat gepaard met het essentialiseren van mensen tot één negatief kenmerk. Het ervaren van dergelijk 'othering' kan het eigen zelfbeeld rechtstreeks beïnvloeden. Daar nauw mee verbonden maar toch anders is ten tweede, de rol van stressreacties. Terwijl het eerste pad vooral focust op een meer 'cognitief' effect, focust het tweede pad vooral op de negatieve emoties die ervaren discriminatie losmaakt. Bij een individu dat op regelmatige basis discriminatie ervaart worden deze stressreacties veelvuldig geactiveerd wat op zijn beurt de mentale gezondheid schaadt. Tot slot, kan de relatie tussen ervaren discriminatie en (mentale) gezondheid gemedieerd worden door risicogedrag (bv. het gebruik van alcohol en drugs) als gevolg van coping-mechanismen. De sociale steun, groepsidentificatie en andere copingsmechanismen kunnen een mogelijke buffer vormen voor de negatieve impact van ervaren discriminatie op (mentale) gezondheid (zie verder).

---

²⁶ De gevolgen van ervaren discriminatie werden ook onderzocht op andere domeinen zoals politieke houdingen en voorkeuren (zie o.a. Fleischmann, Phalet & Swyngedouw, 2013; Oskooij, 2016). We focussen hier echter op de domeinen waar de gevolgen van ervaren discriminatie het vaakst onderzocht zijn.

In een meta-analyse van Schmitt, Branscombe, Postmes en Garcia (2014) werd de relatie onderzocht tussen ervaren discriminatie en psychologisch welzijn. Er werden 328 effect-groottes berekend op basis van 144.246 respondenten. In het algemeen werd vastgesteld dat ervaren discriminatie een negatief effect heeft op psychologisch welzijn. Dit werd gevonden bij zowel cross-sectionele als longitudinale studies wat wijst op een causaal verband tussen ervaren discriminatie en mentale gezondheidsproblemen. De sterkte van het effect varieerde afhankelijk van het specifieke aspect van psychologisch welzijn dat bestudeerd werd. Zo heeft ervaren discriminatie een zwakker effect op zelfwaarde en levenstevredenheid dan op psychologische stress, depressie en angst. Een sterkere groepsidentificatie had een zwak dempend effect. De vraag of gepercipieerde discriminatie mensen laat terugplooiën naar de eigen groep, komt verder aan bod. Van belang hier is dat een aantal studies tonen dat een sterke groepsidentificatie een buffer vormt tegen stress als gevolg van ervaren discriminatie. Groepsidentificatie versterkt het zelfconcept – men ervaart vaker positieve bevestiging van de eigen identiteit door andere leden van de groep - en daarvan wordt verwacht dat het de impact van het geconfronteerd worden met negatieve stereotypes dempt. Eenvoudig gesteld wordt het onderscheid tussen mensen die er voor iemand toe doen en diegenen die minder belangrijk zijn helderder naarmate mensen zich sterker met een groep identificeren. Op die manier immuniseert een groepsidentificatie mensen voor de impact van boodschappen van anderen die niet behoren tot de groep waarmee men zich identificeert (Crabtree, Haslam, Postmes & Haslam, 2010). Er bestaat echter geen consensus over of dat werkelijk het geval is. Zuiver psychologisch bekeken bestaan sociale identiteiten immers uit meerdere componenten (Leach et al., 2008). Ervaren discriminatie activeert mogelijk niet alleen de *emotionele gehechtheid* aan de groep. Het kan ook de *centraliteit* van het kenmerk of de groep waarmee men zich identificeert verhogen en langs die weg de ervaren discriminatie centraler stellen in de beleving van de werkelijkheid (McCoy & Major, 2003). Dat zou de schadelijke impact van ervaren discriminatie juist kunnen versterken.

In een meta-analyse van Pascoe en Richman (2009) wordt overtuigend empirisch bewijs aangehaald dat toont dat groepsidentificatie zowel een bufferend als een versterkend effect heeft op de relatie tussen ervaren discriminatie en (mentale) gezondheid. Op basis van 134 studies concluderen de auteurs dat ervaren

discriminatie finaal wel een negatief effect heeft op de (mentale) gezondheid. Ervaren discriminatie resulteert ook in fysiologische stressreacties (verhoogde bloeddruk, cortisolwaarden, hartslag, enz.) en heeft langs die weg ook een negatief effect op de fysieke gezondheid. Fysieke gezondheid wordt daarbij gemeten op basis van een brede waaier van uitkomsten zoals cardiovasculaire ziekten (bv., bloeddruk, hartritmestoornissen,...), diabetes, ademhalingsproblemen, hoofdpijn, misselijkheid,... .

- *Intragroeps-identificatie – sociale contacten*

Het voorgaande verduidelijkt dat gepercipieerde discriminatie een bedreiging voor het (psychisch) welzijn van de slachtoffers vormt. De potentiële gevolgen van gepercipieerde discriminatie reiken echter verder dan dat. Er zijn ook sociale gevolgen. Daarbij denken we in de eerste plaats aan uitkomsten die een rol spelen bij het aangaan en leggen van contacten tussen etnisch/culturele groepen of de bredere gemeenschapsvorming. Doorgaans moedigen beleidsmakers intergroepscontact sterk aan. Van dergelijk contact worden twee positieve gevolgen verwacht: (1) het reduceren van wederzijdse vooroordelen ('onbekend maakt onbemind') en (2) het vergroten van het sociale netwerk van kwetsbare groepen zodat zij via hun sociaal netwerk meer hulpbronnen kunnen mobiliseren²⁷. In deze context is het echter niet het contact zelf dat ons interesseert, maar wel de vraag hoe gepercipieerde discriminatie de geneigdheid om contacten aan te gaan met mensen van een andere etnisch/culturele groep beïnvloedt. Etnisch/culturele identificatie speelt ook hier een cruciale rol.

Theoretisch gezien zijn er verschillende mechanismen mogelijk. Ten eerste lijkt het aannemelijk dat mensen die het gevoel hebben gediscrimineerd te worden zich terugplooiën op de eigen groep. Dergelijk mechanisme wordt in de literatuur aangeduid als het *rejection-identification model* (Branscombe, Schmitt & Harvey, 1999; Schmitt & Branscombe, 2002). Het omgekeerde is echter ook mogelijk, namelijk dat mensen die zeer gericht zijn op de eigen groep gevoeliger zijn voor

---

²⁷ Onderzoek toont dat bij het vormen van spontane contacten mensen de neiging hebben om vooral om te gaan met mensen die gelijkaardige sociale kenmerken en opvattingen hebben als zichzelf (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001). Dergelijke 'homofilie' versterkt vaak de ongelijkheid tussen individuen omdat mensen verschillen in de hoeveelheid hulpbronnen die ze via hun netwerk kunnen mobiliseren.

verwijzingen naar hun groepslidmaatschap en daardoor vaker het gevoel hebben gediscrimineerd te worden (Major et al., 2002; Sellers & Shelton, 2003). Nog andere auteurs combineren beide perspectieven en stellen dat een zekere groepsidentificatie een voorwaarde is opdat gepercipieerde discriminatie effecten kan hebben (McCoy & Major, 2003). In het vervolg gaan we dieper in op deze mechanismen en bespreken we het bestaande empirisch onderzoek.

Het rejection-identification model is een verbijzondering van een meer algemeen mechanisme betreffende de wijze waarop mensen onzekerheid verwerken (Hogg, 2000, 2005; Hogg, Hohmann & Rivera, 2008; Hogg, Meehan & Farquharson, 2010). Het ervaren van discriminatie wordt in die optiek beschouwd als een vorm van sociaal stigma, namelijk het gevoel dat men tot een groep behoort of gerekend wordt die door andere groepen negatief gewaardeerd wordt. Onderzoek in die context toont dat de mate waarin gepercipieerde discriminatie een effect heeft afhankelijk is van twee elementen, namelijk de frequentie van voorkomen en de wijze waarop de ervaringen verklaard wordt²⁸. Ten eerste is er de mate waarin reële discriminatie voorkomt en de ernst van de discriminatie ten aanzien van een bepaalde groep. Een persoonlijke gebeurtenis van ervaren discriminatie kan makkelijker verwerkt worden indien ze als uitzonderlijk kan worden aanzien en dat is eenvoudiger indien discriminatie ten aanzien van de groep waartoe men behoort slechts zelden voorkomt. De subjectieve beleving van ervaren discriminatie wordt ten tweede sterk beïnvloed door de wijze waarop het slachtoffer de ervaring verklaart. Drie factoren spelen bij die verklaring een rol: de locus van de oorzaak (intern/extern), de stabiliteit van de ervaring (groepen in een zwakkere sociale positie hebben minder mogelijkheden om de maatschappelijke situatie te veranderen) en de mate waarin men zelf vat heeft op de oorzaak voor de gepercipieerde discriminatie (het gevoel van controle).

Als men die drie elementen optelt komt men tot het besluit dat ervaren discriminatie bij dominante meerderheidsgroepen een kleinere impact zal hebben dan bij sociaal zwakkere minderheidsgroepen. Dat is ook wat empirisch onderzoek vaststelt (Branscombe et al., 1999; Schmitt & Branscombe, 2002). Discriminatie ten aanzien van dominante groepen komt voor, maar wordt door de betrokkenen

---

²⁸ Dit deel steunt sterk op Schmitt en Branscombe (2002: 168-177).

veel vaker geïnterpreteerd als een eenmalige gebeurtenis en heeft daardoor weinig (langdurige) effecten. Bij sociaal zwakkere groepen wordt doorgaans het omgekeerde gevonden, namelijk coping-gedrag gericht op het vermijden van die situaties waarin discriminatie vaak voorkomt. Dergelijk vluchtgedrag tast op zijn beurt het gevoel van 'empowerment' aan dewelke een spiraal van het zich terugtrekken uit het sociale leven in gang zet.

Een klassieke studie die empirische evidentie voor het voorgaande toont is afkomstig van Tropp (2007). Zij vond dat hoewel bij zowel zwarte als blanke Amerikanen interetnisch contact tot positieve intergroepsgevoelens leidde, dit verband voor zwarten veel zwakker was dan voor blanke Amerikanen. Zwarte Amerikanen ervaren veel vaker discriminatie en dit dempt de positieve impact van intergroepscontact. Gepercipieerde discriminatie kwam niet alleen veel minder voor bij blanke Amerikanen. Het had ook geen effect op hun gevoelens van verbondenheid met andere etnische groepen. In essentie toont Tropp samen met anderen dat door structurele ongelijkheid en discriminatie de gepercipieerde discriminatie *chronisch* kan worden (zie ook Foster, 2009). Gepercipieerde discriminatie wordt dan voor de leden van de getroffen groep een integraal onderdeel van de ervaring van groepsrelaties en hypothekeert langs die weg de klassieke kanalen waarlangs aan positieve intergroepsrelaties kan gewerkt worden.

Het Rejection-Identification model gaat ervan uit dat de gevolgen van gepercipieerde discriminatie afhankelijk zijn van de maatschappelijke positie van de groepen. Een cruciaal element daarbij is de idee dat sociaal zwakke groepen ervaren discriminatie verwerken via een sterkere identificatie met de eigen groep (Branscombe et al., 1999; Schmitt & Branscombe, 2002). Onzekerheid wordt met andere woorden opgelost door terug te grijpen naar een duidelijk en dus veilig gedragskader. Dat geldt in het bijzonder voor religieuze groepen omdat dit groepen zijn die duidelijke normen hebben die het denken en handelen leiden. De relatie tussen gepercipieerde discriminatie en identificatie met de eigen groep wordt vaak vastgesteld via cross-sectioneel (Giamo, Schmitt & Outten, 2012; Martinovic & Verkuyte, 2012) of experimenteel onderzoek (Jetten, Branscombe, Schmitt & Spears, 2001). Longitudinaal onderzoek dat toelaat *duurzame* causale effecten te identificeren is schaarser (Cronin, Levin, Branscombe, van Laar & Tropp, 2012; Jasinskaja-Sahti, Liebkind & Solheim, 2009; Ramos, Cassidy, Reicher

& Haslam, 2011). Ramos en collega's (2011) volgden internationale studenten in Schotland gedurende een periode van twee jaar. Hun analyses tonen niet alleen dat gepercipieerde discriminatie groepsidentificatie bevordert (en niet zozeer het omgekeerde). De auteurs slagen er ook in aan te tonen dat gepercipieerde discriminatie vooral de cognitieve component van een groepsidentiteit beïnvloedt. Gepercipieerde discriminatie blijkt vooral de saillantie, dat is de mate waarin mensen zich bewust zijn dat ze tot een bepaalde groep gerekend worden, te verhogen. Gepercipieerde discriminatie blijkt geen effect te hebben op de twee andere dimensies van een groepsidentiteit, namelijk de gepercipieerde gemeenschappelijkheid met andere leden van de groep en de emotionele gehechtheid aan die groep. Die laatste twee dimensies zijn wel sterk verbonden met de saillantie van identiteiten zodanig dat aangenomen kan worden dat gepercipieerde discriminatie vooral langs cognitieve weg een impact heeft op een sterkere identificatie met de eigen groep.

5.5.2 Gepercipieerde discriminatie en welzijn op basis van de JOP-data

Op basis van het voorgaande wordt het boeiend te kijken hoe gepercipieerde discriminatie op basis van geloof, taal of huidskleur samenhangt met kenmerken die verwijzen naar het persoonlijk welzijn en het sociaal netwerk of de sociale bekabeling. Dergelijke correlaties laten toe aan te geven hoe de ervaren discriminatie zelf ingebed is in een breder patroon van problemen en ontevredenheid. We delen die uitkomsten in naargelang ze betrekking hebben op (1) het algemeen (psychisch) welzijn van de jongeren, (2) de sociale contacten en bekabeling van jongeren en (3) uitkomsten gerelateerd aan slachtofferschap en ervaringen van onveiligheid. In deze analyses focussen we alleen op jongeren met een migratieachtergrond²⁹ en doen we de analyses voor de databanken afzonderlijk³⁰.

---

²⁹ Bij de voorbereiding van dit rapport werd de analyse overgedaan voor de groep jongeren zonder migratieachtergrond. Bij deze groep zijn de correlaties, zoals op basis van het literatuuroverzicht verwacht kon worden, veel zwakker en vaak statistisch niet significant.

³⁰ Het ontkoppelen van de twee schoolmonitoren laat ons toe voor de JOP-schoolmonitor 2013 ook jongeren mee te nemen waarvan alleen de grootmoeder migreerde. In de JOP-schoolmonitor Antwerpen – Gent is alleen informatie aanwezig over de herkomst van de ouders.

Tabel 7 presenteert voor de verschillende JOP-databanken de bivariate correlaties tussen gepercipieerde discriminatie en een breed gamma aan uitkomsten³¹. Een eerste algemene blik op deze tabel leidt tot twee opvallende vaststellingen. Ten eerste zijn de correlaties duidelijk sterker in de JOP-monitor III dan in de schoolmonitoren. De JOP-monitor III bestrijkt een grotere leeftijdsrange dan de schoolmonitoren en zoals eerder aangetoond gaat dit ook gepaard met meer variatie in de hoeveelheid gepercipieerde discriminatie. Mogelijk verklaart dit het verschil tussen beide types databanken³². Ten tweede, blijken in het algemeen de geobserveerde correlaties wel consistent met de bevindingen uit de literatuur, maar deze zijn niet sterk en vaak zelfs zwak. Alleen voor slachtofferschap zijn de correlaties iets sterker.

In het vervolg bespreken we de correlaties. Wat ons daarbij interesseert is het algemene patroon veeleer dan de specifieke afzonderlijke correlaties welke soms aanzienlijk variëren tussen de databanken (zie tabel 7). Het algemeen patroon is echter relatief duidelijk. Bij jongeren met een migratieachtergrond gaat het ervaren van discriminatie samen met een lager algemeen welbevinden. Zij zijn minder tevreden met hun leven in het algemeen³³, rapporteren vaker onvoldoende vat te hebben op hun leven³⁴ en voorzien een minder goede toekomst voor zichzelf³⁵. Alleen voor het persoonlijk zelfbeeld³⁶ vinden we in geen enkele databank een significant verband. Dat laatste wijst erop dat de ontevredenheid en machteloosheid die voortvloeit uit ervaren discriminatie niet noodzakelijk geïnternaliseerd wordt.

---

³¹ Bij de voorbereiding van dit rapport werden verschillende operationalisaties van het kenmerk gepercipieerde discriminatie getoetst. Hoewel de specifieke schattingen voor de correlaties varieerden afhankelijk van de precieze operationalisatie, bleken de substantiële conclusies stabiel te zijn. Daarmee bedoelen we dat de significantie en de relatieve grootteorde van de correlaties niet varieerden tussen de verschillende operationalisaties van gepercipieerde discriminatie.

³² Daarnaast is het uiteraard zo dat de context waarin de vragenlijst afgenomen werd (thuis versus op school) mogelijk ook een deel van het geobserveerde verschil kan verklaren.

³³ Gemeten aan de hand van een schaal gaande van 1 (helemaal niet tevreden) tot 5 (helemaal tevreden).

³⁴ Gemeten aan de hand van 5 likert items (bv. Mensen zoals ik mogen nog zo hun best doen, ze verliezen altijd).

³⁵ Gemeten aan de hand van 5 likert items (bv. Mij lijkt de toekomst vaak hopeloos).

³⁶ Gemeten aan de hand van 4 items uit de vaak gebruikte schaal van Rosenberg (bv. Ik vind dat ik trots kan zijn op wie ik ben).

Jongeren die zich gediscrimineerd voelen hebben niet minder vrienden, maar hebben wel een gevoelig grotere kans van geen enkele vereniging lid te zijn en zijn ook minder tevreden over hun sociale contacten. Het gevoel hebben gediscrimineerd te worden omwille van geloof, taal of huidskleur blijkt tenslotte ook ingebed te zijn in een breder patroon van slachtofferschap en dat zowel online³⁷ als offline³⁸. Toch voelen jongeren zich in het algemeen niet onveiliger wanneer ze zich gediscrimineerd voelen. Dat laatste sluit aan bij bevindingen uit de literatuur die tonen dat onveiligheidsgevoelens niet of slechts op zwakke manier verband houden met reële onveiligheid van de contexten waarbinnen men zich beweegt (Elchardus, De Groof & Smits, 2008).

Ervaren discriminatie hangt, zoals op basis van de literatuurstudie verwacht kon worden, samen met het belangrijker vinden van de eigen religie³⁹. Jongeren die meer discriminatie ervaren hebben meer contacten met mensen van een andere herkomst⁴⁰. Die laatste vaststelling kan op verschillende wijzen geïnterpreteerd worden. Men zou bijvoorbeeld kunnen opperen dat ervaren discriminatie leidt tot het zich terugplooiën op de eigen gemeenschap (minder contact) waardoor men ook minder discriminatie ervaart. Als het mechanisme inderdaad zo werkt, zou men echter een negatief verband verwachten tussen ervaren discriminatie en het hebben van vrienden van een andere herkomst. Dat blijkt niet het geval te zijn. Mensen die meer discriminatie ervaren hebben ook vaker vrienden van een andere herkomst. Dat dubbel positief verband – zowel met contact in het algemeen als vrienden – rijmt beter met de idee dat jongeren met een migratieachtergrond die zich meer open stellen door meer contacten te hebben met mensen van een andere herkomst en ook meer vriendschapsrelaties aan te gaan, precies door het zich open stellen ook een grotere kans hebben blootgesteld te worden aan discriminatiepraktijken.

---

³⁷ Gemeten aan de hand van 4 items die verwijzen naar roddelen, het zenden van vervelende foto's of filmpjes of het bedreigd worden.

³⁸ Gemeten aan de hand van 6 items die verwijzen naar het onder dwang iets moeten afgeven, bedreigd met een wapen, bestolen, slachtoffer van vandalisme, geslagen. Respondenten gaven aan of ze dit nooit (1) tot meer dan 3 keer (5) hadden meegemaakt in het laatste jaar.

³⁹ Gemeten aan de hand van een schaal van 0 (Niet belangrijk) tot 10 (Heel belangrijk).

⁴⁰ Gemeten op een likert schaal van 1 (Niemand) tot 5 (Allemaal).

Tabel 7. Bivariate correlaties tussen ervaren discriminatie en diverse uitkomsten in drie databanken bij Vlaamse jongeren.

Uitkomst	JOP-Monitor III			JOP Steden 2013			JOP Antwerpen – Gent (2012)		
	Pearson's r	N	p	Pearson's r	N	p	Pearson's r	N	p
Welbevinden									
Levenstevredenheid	-0,147	469	***	-0,033	1431		-0,055	1155	(*)
Positieve zelfbeeld	-0,040	463		-0,040	1432		0,010	1163	
Gebrek aan sense of control	0,173	461	***						
Negatief persoonlijk toekomstbeeld	0,121	463	**	0,048	1424	(*)	0,024	1142	
Futiliteit							0,005	1212	
Delinquentie									
Onveiligheidsgevoelens	0,002	461		0,090	1416	***	0,026	1134	
Slachtofferschap offline	0,304	467	***	0,181	1430	***			
Slachtofferschap online	0,211	459	***			***			
Angst voor slachtofferschap				0,100	1177	***			
Sociaal netwerk									
Aantal vrienden	-0,031	477		-0,098	1114	***			
Lid van minstens 1 vereniging	-0,127	477	**	-0,070	1444	**	-0,057	1212	*
Tevredenheid sociale contacten	-0,154	469	***	-0,092	1426	***	-0,029	1155	
Hoe belangrijk is religie voor jou				0,123	1416	***			
Contact met mensen van een andere afkomst				0,091	1380	***	0,089	1169	**
Hoeveel van jouw vrienden hebben een andere afkomst				0,148	1413	***			

Significantieniveaus: ***: $p < 0,001$; **: $p < 0,010$; *: $p < 0,050$; (*): $p < 0,100$

6 Besluit

Onderzoek naar ervaren discriminatie is relatief schaars in Vlaanderen. Dat geldt in het bijzonder als het gaat om de ervaringen van jongeren. Dit rapport tracht een stukje van die leemte weg te werken. Op basis van drie databanken verzameld door het JeugdOnderzoeksPlatform werd de ervaren discriminatie onder Vlaamse jongeren in kaart gebracht. De gegevens van de European Social Survey (ESS) werden gebruikt om resultaten voor Vlaanderen te contextualiseren. Voor de bevolking in zijn geheel en afgaande op de gegevens uit de European Social Survey behoort België in vergelijking met de buurlanden tot die landen die het minste groepsdiscriminatie rapporteren. Op basis van de beschrijvende analyses werd aangetoond dat ervaren discriminatie in Vlaanderen niet sterk verschilt van deze in Wallonië. Het verschil met Brussel is wel groot. Dit is vooral een gevolg van de demografische samenstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat gekenmerkt wordt door een veel groter aandeel inwoners met een migratieachtergrond. Dit patroon vonden we ook terug in de JOP databanken. Leerlingen uit het secundair onderwijs in de grootsteden Antwerpen, Brussel en Gent rapporteren significant meer ervaren discriminatie dan jongeren uit de rest van Vlaanderen. Een dergelijk verschil is tot op grote hoogte een gevolg van een compositie-effect. In grootsteden leven meer jongeren met een migratieachtergrond en zij hebben een veel grotere kans zich gediscrimineerd te voelen. Na controle voor compositiekenmerken vinden we voor jongeren uit de 2de en 3de graad secundair onderwijs geen verschil meer tussen de steden Antwerpen, Brussel, Gent en de minder verstedelijkte gebieden in Vlaanderen.

Alles wel beschouwd lijken de 'zuivere' regio verschillen dus eerder bescheiden te zijn. Dat is ook de conclusie van een recente studie op basis van meer dan 29000 respondenten met een migratieachtergrond in 27 Europese landen. Zij vonden dat gepercipieerde discriminatie primair varieert in functie van (1) het land van herkomst en (2) individuele kenmerken van migranten (het spreken van de taal, staatsburgers zijn, opleiding etc.) (André & Dronkers, 2016). De rol van het land van aankomst en meer bepaald de specifieke politiek die ten aanzien van

migranten gevoerd werd⁴¹, bleek na controle voor het herkomstland en individuele kenmerken van de migranten geen significant effect te hebben op gepercipieerde discriminatie. Dat wil niet zeggen dat een beleid machteloos staat, maar het relativeert haar slagkracht wel.

Ervaren discriminatie omwille van geloof, taal of huidskleur hangt sterk samen met het hebben van een migratiegeschiedenis en de geloofsovertuiging. 43% van de jongeren met een migratieachtergrond ervoer ooit al eens discriminatie. Vlaamse Afrikanen, Marokkanen, Turken en Aziaten rapporteren meer ervaren discriminatie. Deze resultaten werpen een interessante paradox op. Voorgaand onderzoek in Vlaanderen toont dat Marokkanen en Turken in de publieke opinie vaker als vreemdeling worden beschouwd dan Afrikanen (Spruyt, Van der Noll & Vandebossche, 2016). Op basis daarvan zou men verwachten dat deze groepen zich vaker gediscrimineerd zullen voelen in vergelijking met groepen die hoger in die door de bevolking gepercipieerde hiërarchie staan. Uit onze resultaten blijkt echter dat Vlaamse Afrikanen zich het vaakst gediscrimineerd voelen ook al is dit niet de groep waar de publieke opinie in het algemeen en jongeren in het bijzonder het meest negatief tegenover staat (voor jongeren zie Siongers, 2013). Vermoedelijk vindt ervaren discriminatie bij Vlaamse Afrikanen plaats op grond van huidskleur. Of dat werkelijk zo is, dient verder onderzocht te worden.

De helft van de moslims geeft aan weleens discriminatie te hebben ervaren. Deze bevinding geldt niet alleen voor Vlaanderen maar ook in de buurlanden rapporteren moslims dubbel zo vaak gediscrimineerd te worden in vergelijking met christenen en vrijzinnigen, ongelovigen of onverschilligen. Ook naar etnische achtergrond tekenden zich sterke verschillen af tussen de verschillende etnische groepen.

De resultaten uit dit rapport zijn beschrijvend van aard. Zij geven weer welke Vlaamse jongeren zich gediscrimineerd voelen omwille van hun geloof, huidskleur of taal en hoe vaak ze dat gevoel hadden. De resultaten zeggen niet hoe dat precies komt. Wat de resultaten wel doen is de richting wijzen waarin toekomstig onderzoek dient verder te werken.

---

⁴¹ Deze werd gemeten aan de hand van de *Migrant Integration Policy Index*. Dit is een samengestelde index op basis van meer dan 100 beleidsindicatoren die verwijzen naar hoe landen de integratie van migranten precies promoten/aanpakken.

Een van de eerste opmerkelijke bevindingen is dat moslimjongeren met een migratieachtergrond het meest discriminatie ervaren. Ook in een multivariaat model blijkt de migratieachtergrond én de geloofsovertuiging een significant effect te hebben op de kans zich gediscrimineerd te voelen. In die zin zijn moslimjongeren met een migratieachtergrond dubbel kwetsbaar wanneer het gaat over het ervaren van discriminatie. Die vaststelling stemt overeen met bevindingen uit het publiek opinieonderzoek. Dat onderzoek stelt vast dat het eigen is aan hedendaagse kritiek op moslims om hen vaak simultaan als een etnische en culturele groep te bekritisieren en het vooroordeel tegenover moslims op verschillende gronden stoelt (Kalkan, Layman & Uslaner, 2009; Elchardus & Spruyt, 2014).

Een constante zowel in de JOP-databanken als in het bestaand onderzoek is dat mannen zich vaker gediscrimineerd voelen dan vrouwen. Zeker bij jongeren met een migratieachtergrond is het verschil aanzienlijk. Op basis van onze gegevens is het niet mogelijk uit te maken waar dit genderverschil precies zijn oorsprong vindt, maar het lijkt erg belangrijk die vaststelling verder uit te diepen. Dergelijk onderzoek zou moeten tonen of mannen en vrouwen verschillen in de contexten (werk, onderwijs, uitgaansleven, enz.) waarbinnen ze zich gediscrimineerd voelden. Ook interessant zou zijn te weten *wie* hen discrimineerde en of dit dan een man of een vrouw was. Onderzoek naar etnisch vooroordeel toont doorgaans dat mannen meer bevooroordeeld zijn dan vrouwen (o.a. Siongers, 2011b, 2014). Mogelijk verklaart dit een deel van de geobserveerde genderverschillen in ervaren discriminatie.

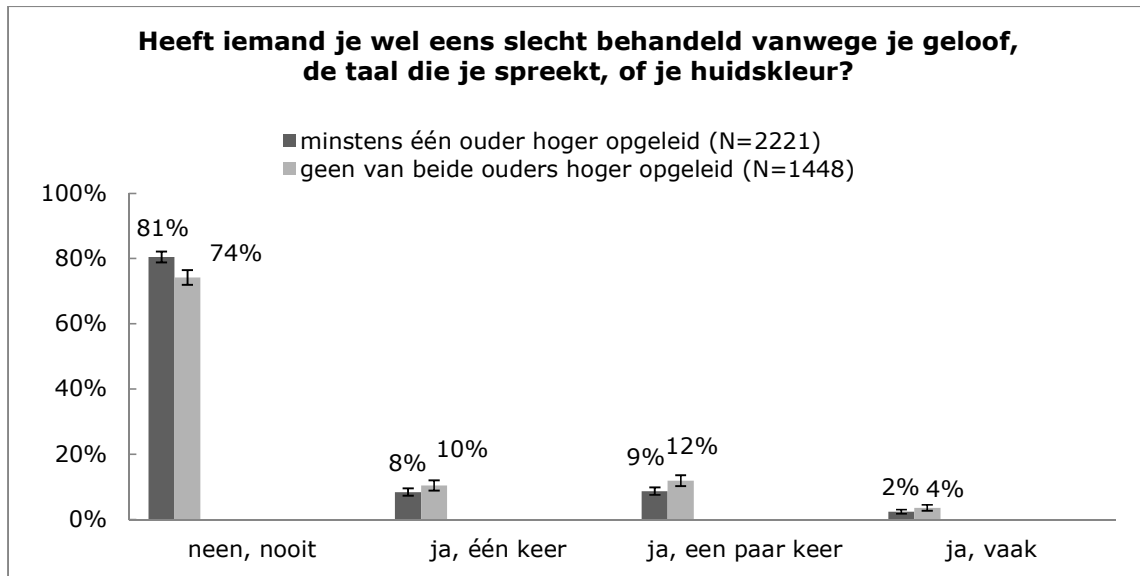
Wat de toegeschreven en verworven sociale positie van jongeren betreft toonde het multivariaat model geen verband tussen ervaren discriminatie en het opleidingsniveau van de ouders (toegeschreven sociale positie). Voor de verworven sociale positie was het opvallend en tegen de verwachtingen in dat jongeren die algemeen of technisch secundair onderwijs volgen vaker discriminatie ervaren dan hun collega's uit het beroepssecundair onderwijs. Dit is opvallend aangezien uitgebreid onderzoek toont dat jongeren in het algemeen secundair onderwijs gemiddeld genomen minder etnisch bevooroordeeld zijn dan jongeren uit het technisch of beroepsonderwijs (o.a. Siongers, 2010, 2011b, 2013, 2014). Deze resultaten dienen vervolgens geïnterpreteerd te worden binnen het kader dat personen uit een minderheidsgroep die een sterkere sociaal-economische positie

innemen, meer discriminatie ervaren doordat ze in contexten komen waarin ze een van de weinigen zijn die afwijken van de kenmerken van de meerderheidsgroep. Hierdoor vallen ze op en vinden ze daarenboven minder steun bij andere leden van een minderheid.

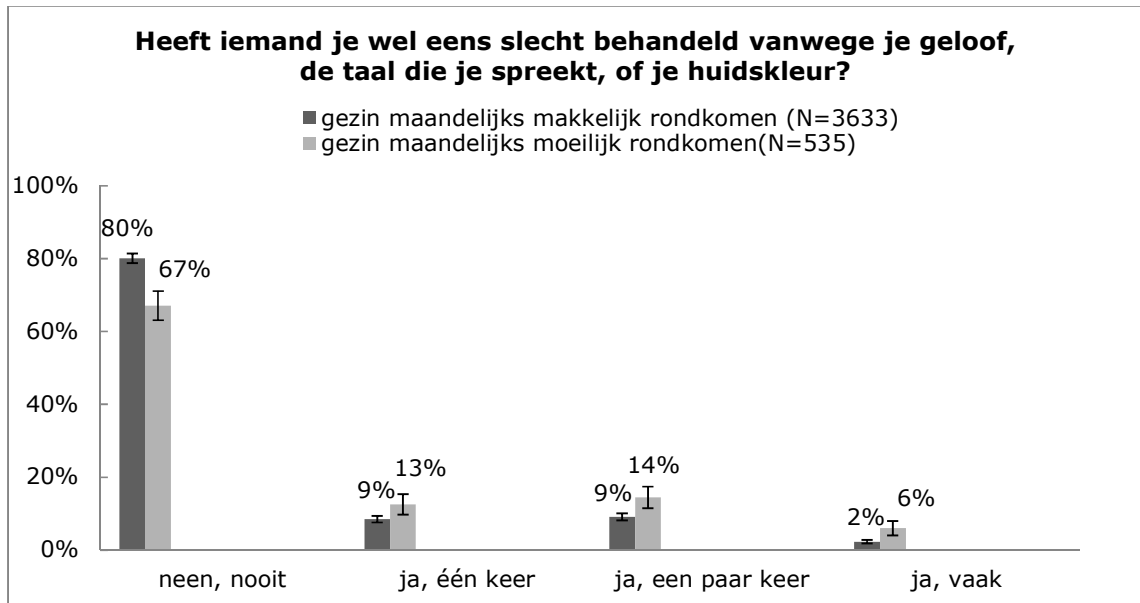
Alles wel beschouwd moeten de resultaten van dit rapport gelezen worden als een uitnodiging voor verder onderzoek rond deze thematiek.

7 Bijlage

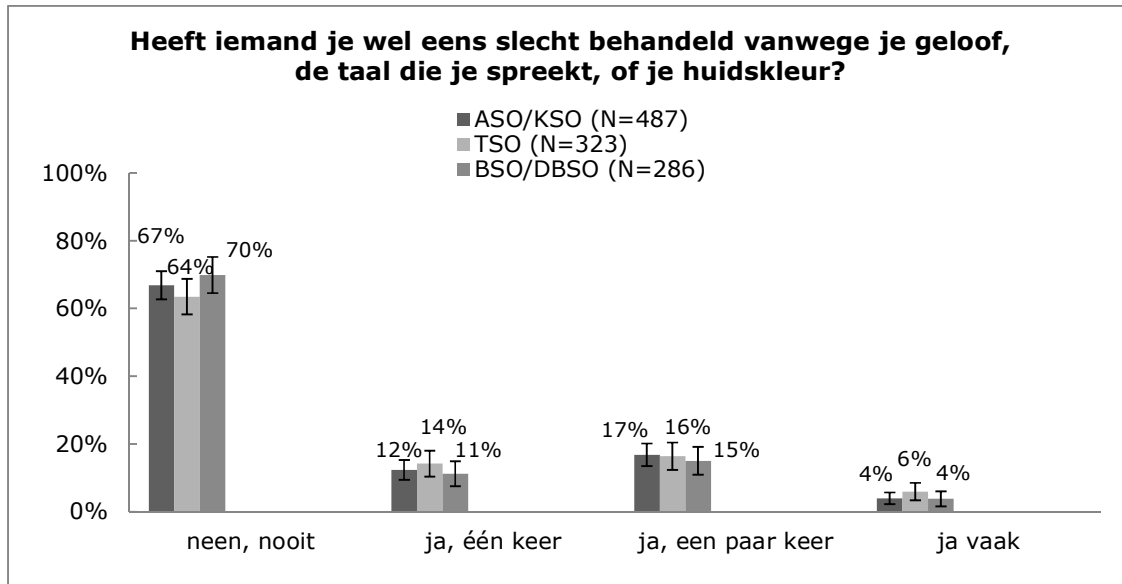
Onderstaande grafieken geven de relatie weer tussen ervaren discriminatie en twee indicatoren voor de sociale positie van het gezin van herkomst voor de JOP-schoolmonitoren en voor de gevolgde onderwijsvorm.

Figuur 8. Ervaren discriminatie naar opleidingsniveau van de ouders op basis van de JOP-schoolmonitor (2013)

Figuur 9. Ervaren discriminatie naar subjectief gezinsinkomen in Vlaanderen op basis van de JOP-schoolmonitor (2013)

Figuur 10. Ervaren discriminatie naar onderwijsvorm in Vlaanderen op basis van de JOP-schoolmonitor (2013)

8 Literatuur

André, S. & Dronkers, J. (2016). Perceived in-group discrimination by first and second generation immigrants from different countries of origin in 27 EU member-states. *International Sociology* [Online First].

Bourguignon, D., Seron, E., Yzerbyt, V., & Herman, G. (2006). Perceived group and personal discrimination: differential effects on personal self-esteem. *European Journal of Social Psychology*, 36(5), 773–789.

Bradt, L., Pleysier, S., Put, J., Siongers, J., & Spruyt, B. (eds.) (2014). Jongeren in cijfers en letters 3. Bevindingen uit de JOP-monitor 3 en de JOP-schoolmonitor. Leuven: Acco.

Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African-Americans: implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135–149.

Crabtree, J., Haslam, S. A., Postmes, T., & Haslam, C. (2010). Mental health support groups, stigma and self-esteem: positive and negative implications of group identification. *Journal of Social Issues, 66*, 553–569.

Crocker, J., Voelkl, K., Testa, M., & Major, B. (1991). Social stigma: The affective consequences of attributional ambiguity. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(2), 218–228.

Cronin, T. J., Levin, S., Branscombe, N. R., van Laar, C., & Tropp, L. R. (2012). Ethnic identification in response to perceived discrimination protects well-being and promotes activism: a longitudinal study of Latino college students. *Group Processes and Intergroup Relations, 15*(3), 393–407.

Cops, D. (2015). Delinquentie van generatie tot generatie: over her verband tussen etniciteit en criminaliteit en 'falende integratie' als verklaring. In D., Cops (Eds.), *Divers Jong. Over diversiteit bij en tussen jongeren in Vlaanderen* (pp. 193–212). Leuven: Acco.

D'hondt, F., Van Houtte, M., & Stevens, P. A. J. (2016). Discriminatie en het onderwijswelbevinden van jongeren met een migratieachtergrond in Vlaanderen: een verkennende studie. *Tijdschrift Voor Jeugd En Kinderrechten, 17*(1), 23–34.

Dijker, A. J. M., & Koomen, W. (2007). *Stigmatization, Tolerance and Repair: An Integrative Psychological Analysis of Responses to Deviance* (1 edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Elchardus, M. (2011). Antisemitisme in Brusselse scholen. In N. Vettenburg, M. Elchardus & J. Put (Eds.), *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel* (pp. 265–296). Leuven: Acco.

Elchardus, M. (2012). Houding ten opzichte van moslims en joden in Antwerpen en Gent. In N. Vettenburg, M. Elchardus, J. Put & S. Pleysier (Eds.), *Jong in Antwerpen en Gent. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent* (pp.187–222). Leuven: Acco.

Elchardus, M., De Groof, S. & Smits, W. (2008). Rational fear or represented malaise: a crucial test of two paradigms explaining fear of crime. *Sociological Perspectives, 51*(53): 453–471.

- Elchardus, M. & Spruyt, B. (2014) Universalism and anti-Muslim sentiment. *International Journal of Intercultural Relations*, 38(1), 75-85.
- Erikson, E.H. (1994). *Identity and the life cycle*. New York: W.W. Norton & Company.
- Fleischmann, F., Phalet, K. & Swyngedouw, M. (2013). Dual identity under threat: When and how do Turkish and Moroccan minorities engage in politics? *Zeitschrift für Psychologie*, 221(4): 214-222.
- Foster, M. (2009). The dynamic nature of coping with gender discrimination: appraisals, strategies and well-being over time. *Sex Roles*, 60(9), 694–707.
- Giamo, L. S., Schmitt, M. T., & Outten, R. H. (2012). Perceived discrimination, group identification, and life satisfaction among multiracial people: a test of the rejection-identification model. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 18(4), 319–328.
- Hogg, M. A. (2000). Subjective uncertainty reduction through self-categorization. A motivational theory of social identity processes. *European Review of Social Psychology*, 11(1), 223–255.
- Hogg, M. A. (2005). Uncertainty, Social Identity, and Ideology. In S. R. Thye & E. J. Lawler (Eds.), *Advances in Group processes* (pp. 203–229). New York: Elsevier.
- Hogg, M. A., Hohmann, Z. P., & Rivera, J. E. (2008). Why do people join groups? Three Motivational Accounts from Social Psychology. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(3), 1269–1280.
- Hogg, M. A., Meehan, C., & Farquharson, J. (2010). The solace of radicalism: self-uncertainty and group identification in the face of threat. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(6), 1061–1066.
- Jasinskaja-Sahti, I., Liebkind, K., & Solheim, E. (2009). To identify or not to identify? National disidentification as an alternative reaction to perceived ethnic discrimination. *Applied Psychology*, 58(1), 105–128.
- Jetten, J., Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Spears, R. (2001). Rebels with a cause: group identification as a response to perceived discrimination from the mainstream. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(9), 1204–1213.

Leach, C.W. et al. (2008). Group-Level Self-Definition and Self-Investment: A Hierarchical (Multicomponent) Model of In-Group Identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 144-165.

Kalkan, K.O., Layman, G.C. & Uslaner, E.M. (2009). "Bands of Others"? Attitudes toward Muslims in contemporary American Society. *The Journal of Politics*, 71(3), 847-862.

Major, B., Quinton, W. J., & McCoy, S. K. (2002). Antecedents and consequences of attributions to discrimination: theoretical and empirical advances. In M. P. Zanna, *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 34, pp. 251–330). San Diego: Academic Press.

Martinovic, B., & Verkuyten, M. (2012). Host national and religious identification among Turkish Muslims in Western Europe: the role of ingroup norms, perceived discrimination and value incompatibility. *European Journal of Social Psychology*, 42(7), 893–903.

McCoy, S. K., & Major, B. (2003). Group identification moderates emotional responses to perceived prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(8), 1005–1017.

McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415–444.

Neto, D. F. (2006). Psycho-Social Predictors of Perceived Discrimination Among Adolescents of Immigrant Background: A Portuguese Study. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(1), 89–109.

Oskooii, K.A. (2016). How discrimination impacts sociopolitical behavior: A multidimensional perspective. *Political Psychology*, 37 (5): 613-640.

Paradies, Y. C. (2006). Defining, conceptualizing and characterizing racism in health research. *Critical Public Health*, 16(2), 143–157.

Pascoe, E. A., & Richman, L. S. (2009). Perceived Discrimination and Health: A Meta-Analytic Review. *Psychological Bulletin*, 135(4), 531–554.

- Ramos, M. R., Cassidy, C., Reicher, S., & Haslam, S. A. (2011). A longitudinal investigation of the rejection-identification hypothesis. *British Journal of Social Psychology, 51*(4), 642–660.
- Ruggiero, K. M. (1999). The personal/group discrimination discrepancy: Extending Allport's analysis as targets. *Journal of Social Issues, 55* (3), 519-536
- Schmitt, M. T., & Branscombe, N. R. (2002). The meaning and consequences of perceived discrimination in disadvantaged and privileged social groups. *European Review of Social Psychology, 12*, 167–199.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T., & Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 140*(4), 921–948.
- SCP. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sellers, R. M., & Shelton, J. N. (2003). The role of racial identity in perceived racial discrimination. *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(5), 1079–1092.
- Siongers, J. (2010). De grenzen van verdraagzaamheid. Over de houding ten aanzien van andere culturen bij jongeren. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers. *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2*. (pp. 259-282). Leuven: Acco.
- Siongers, J. (2011a). Brusselse jongeren over andere culturen. Van vijand tot lief. In N. Vettenburg, M. Elchardus & J. Put (Eds.), *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel* (pp. 217-238). Leuven: Acco.
- Siongers, J. (2011b). De contacthypothese getoetst bij Brusselse jongeren. In N. Vettenburg, M. Elchardus & J. Put (Eds.), *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel* (pp. 239-264). Leuven: Acco
- Siongers, J. (2013). Bruggen bouwen in Vlaamse grootsteden: op zoek naar verklaringen voor sociale afstanden tussen verschillende culturen bij Antwerpse en Gentse jongeren. In N. Vettenburg, M. Elchardus, J. Put & S. Pleysier (Eds.), *Jong in Antwerpen en Gent. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent* (pp. 223-244). Leuven: Acco.

Siongers, J. (2014). Hoe ouders de kijk op diversiteit beïnvloeden. Een analyse naar de invloed van ouders en omgeving op etnische vooroordelen bij jongeren. In D. Cops, S. Pleysier, J. Put & A. De Boeck (Eds.) *Divers jong: over diversiteit bij en tussen jongeren in Vlaanderen* (pp. 139-160). Leuven: Acco.

Spruyt, B., Van Der Noll, J. & Vandenbossche, L. (2016). Meaning matters. An empirical analysis into public denotations of the label 'strangers' and their relationship with general ethnic prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 51(2): 41-53.

Spruyt, B. & Van der Noll, J. (2016). The 'Islamized Stranger': on 'Chronic' versus 'Contextual' salience in the measurement of anti-Muslim prejudice. *Political Psychology*. [Online first].

Torrekens, C., Adam, I, Lamghari, Y., Thys, R., Westerveen, L. & Van Dijk, L. (2015). *Marokkaanse en Turkse Belgen: een (zelf)portret van onze medeburgers*. Brussel: Koning Bouwdewijnstichting.

Transue, J. E. (2007). Identity Salience, Identity Acceptance, and Racial Policy Attitudes: American National Identity as a Uniting Force. *American Journal of Political Science*, 51(1), 78-91.

Tropp, L. R. (2007). Perceived discrimination and interracial contact: predicting interracial closeness among Black and White Americans. *Social Psychology Quarterly*, 70(1), 70-81.

Turner, J. (1984). Social identification and psychological group formation. In: Tajfel, H. (red.), *The social dimension. European development in Social Psychology*. Cambridge: University Press, pp. 518-538.

UNIA (2016). *Jaarverslag 2015. Samenleven op scherp*. Brussel: Interfederaal Gelijkekansencentrum.

Vancluysen, K. & Van Craen, M. (2010). Integration and perceived discrimination: two competing hypotheses tested among persons of Moroccan and Turkish descent in Belgium. Paper presented at the QMSS2/ESF seminar 'Measuring integration and discrimination' INED, Paris 5-7 July.

Van den Broucke, S., Noppe, J., Stuyck, K., Buysschaert, P., Doyer, G. & Wets, J. (2015). *Vlaamse migratie- en integratiemonitor 2015*. Antwerpen/Brussel: Steunpunt Inburgering en Integratie / Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

Vandezande, V., Fleischman, F., Baysu, G., Swyngedouw, M., & Phalet, K. (2009). *Ongelijke kansen en ervaren discriminatie in de Turkse en Marokkaanse tweede generatie*. Leuven: Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO).

Vandezande, V., Phalet, K., & Swyngedouw, M. (2011). Zijn gevoelens van discriminatie mede oorzaak van rellen in Brussel? Een vergelijking van Turkse en Marokkaanse minderheden in Brussel en Antwerpen. *Brussels Studies*, 47, 1–15.

Vanhoutte, B. (2007). Allemaal anders, allemaal gelijk? Jongeren en ethnocentrisme. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (Eds.). *Jongeren in cijfers en letters* (pp. 209-216). Leuven: LannooCampus.

Vettenburg, N. Elchardus, M., Put, J. & Pleysier, S. (Eds.) (2013). *Jong in Antwerpen en Gent. Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent*. Leuven: Acco.